

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + Refrain from automated querying Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

nougette ours. U. U. Cpegnelina

P.o. rel. \$180 F

ДРЕВНІЕ

ГЛАГОЛИЧЕСКІЕ ПАМЯТПИКИ,

СРАВНИТВЛЬНО СЪ ПАМЯТНИКАМИ ВИРИЛЛИЦЫ.

ТРУДЪ

и. и. срезневскаго

прилагается десять листовъ снимковъ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ. - (Вас. Остр. 9 лин. № 12.)

1866.

Digitized by Google

. 2

4/

(Извлечено изъ III – V-го Тома «Извъстій Императорскаго Археологическаго Общества».)

Bayerische Staatsbibliothek München

оглавленіе.

	Стр.
 Древнъйшія показанія о глаголицъ: — Иверская грамота 982 года; Кирилловскія рукописи XI 	
въка съ глаголическими буквами	1.
II. Abecenarium Bulgaricum XII въка сличительно съ древними перечнями буквъ кирилловскихъ	
и глагольскихъ	16.
III. Богослужебныя книги. Пражскіе отрывки Дополненіе см. ниже: VII.	33.
IV. Евантельскія чтенія:	
а. Ватиканское евангеліе	57.
б. Охридское евангеліе	74.
V. Четвероевангелія:	
а. А вонское Григоровичево	91.
б. Зографское	115.
в. Листки Михановича	157.
VI. Сборники поученій:	
а. Сборинкъ графа Клоца	163.
б. Сборинкъ Македонскій	220.
в. Отрывокъ В. И. Григоровича	235 .
VII. Дополненіе о богослужебныхъ книгахъ, отрывки	
изъ Служебника	243.
III. Глаголическія письмена въ кирилловскихъ ру-	
кописяхъ древнихъ и недревнихъ	275.

оглавление снимковъ.

- 'I. Abecenarium Bulgaricum.
- II. Глаголическія письмена на Иверской грамотъ 982 г.
- III. Глаголическія письмена изъ Цсалтыри XI въка.
- Глагодическія письмена изъ книги Словъ Григорія Назіанзина XI въка.
- V. a. б. и VI. a. б. в. г. Снимки съ Пражскихъ отрывковъ.
- VII. Снимки изъ Ватиканскаго Евангелія.
- VIII. Синмокъ изъ Охридскаго Евангелія.
- IX. Снижи изъ Григоровичева Четвероевангелія.
- Х. Снимки изъ Зографскаго Евангелія.
- XI. Снимки изъ Сборника графа Клоца (Glagolita Closianus).
- XII. Снимокъ съ Македонскаго листка поученій Вфрема Сирина.
- XIII. Снимокъ съ части Григоровичева листка.
- XIV XV. Спимки съ листковъ Служебника.
- XVI. Глагодическія буквы въ Македонскомъ отрывкѣ наъ Іоанно-Екзарховскаго продога.
- XVII. Глагол. буквы наъ листка Импер. Публ. Библіотеки.
- XVIII. Глагол. буквы изъ Церковнаго Устава XII въка.
 - XIX. Глагол. буквы изъ Служебной Минеи на апрель XII века.
 - XX. Глагол. буквы изъ вниги Кирилла Герусал. XII въка.
 - XXI. Глагол. буквы изъ Постной Тріоди XV въка.
- XXII-XXIII. Глягол. буквы изъ Сборшиювъ XV въка.
- XXIV—XXVI. Глагол, буквы изъ книги Пророковъ съ толкованіями XVI въка.

Предлагаемое описаніе древних в глаголических в памятников в было напечатано по частям в в Извістіях в Археологическаго Общества (томы III—V), и оттиснуто отдільно в числі 100 оттисков — съ тімь, чтобы дать возможность познакомиться съ памятниками глаголицы тімь немногимь любителямь, которые занимаются глаголицей помимо других задачь Славянской древности.

Найдя здъсь текстъ и разборъ въсколькихъ памятниковъ, доселъ бывшихъ неизвъстными, они найдутъ полный текстъ и всъхъ доселъ открытыхъ глаголическихъ памятниковъ меньшей величины, а изъ большихъ (четвероевангелій и книгъ евангельскихъ чтеній) значительное количество выписокъ — между прочимъ, на сколько было возможно, и буква въ букву по подлиннику. Кромъ того, дано мъсто и обозрънію кирилловскихъ памятниковъ, въ которыхъ есть что нибудь глаголическое. Что было нужно, сличилъ я съ древними памятниками кириллицы. Десять ли-

стовъ снимковъ, въроятно, такъ же будутъ нелишни: до сихъ поръ недостатокъ снимковъ мъталъ правильному изученію глаголицы почти столько же, сколько и недостатокъ такихъ изданій памятниковъ, въ которыхъ бы издатели не избъгали требованій палеографическихъ и которымъ образецъ далъ Копитаръ еще въ 1836 году.

Къ тому, что сказано въ книгѣ, считаю не лишнимъ прибавить нъсколько дополнительныхъ замѣчаній:

1, На стр. 220—234 разсмотренъ Македонскій листокъ поученій. Издавая его, я не успель определить, чьи это поученія. Теперь, въ следствіе изученія древняго перевода поученій Ефрема Сирина по кирилловскимъ рукописямъ XIII и XIV век., стало мит ясно, что Македонскій листокъ есть листъ изъ книги поученій Ефрема Сирина. Паренесисъ, листъ заключающій въ себт 1) конецъ слова 84-го «о соудт и о любъви и о покашньи», начинающагося такъ: «Приидете вси братик, послоущайте съвета мокго», и 2) начало следующаго за темъ слова 85-го «како възвращаються въспать нже исть на вазычьскам дела». Переводъ въ рукописи глаголической совершенно тотъ же, что и въ рукописяхъ кирилловскихъ. Подробностямъ объ этомъ дано масто въ моихъ Све-

дъніяхъ и замъткахъ о малоизвъстныхъ и неизвъстныхъ памятникахъ (Записки Академіи Наукъ. VII: кн. 2. V. стр. 134—144). Къ тому, что тамъ сказано прибавлю здъсь, что изъ Македонскаго листка видно, что въ глаголическомъ спискъ поученій Ефрема Сирина онъ были раздълены на небольшія части, какъ бы чтенія, въ родъ тъхъ, какія помъщаются въ прологахъ, а въ кирилловскихъ спискахъ этого дъленія нътъ.

2. Сличение Пражскихъ отрывковъ съ древними кирилловскими рукописями (см. стр. 46-49) указало на употребленје глаголитами твхъ же церковныхъ пъснопъній (по крайней мъръ, нъкоторыхъ изъ нихъ), какія употреблялись издревле въ Славянскомъ православномъ богослужении. Открытые мною отрывки изъ глаголическаго служебника (см. стр. 243 и сабд.) доказали, что у глаголитовъ была въ употребленіи литургія совершенно или почти совершенно такая, какъ вообще у православныхъ Славянъ и въ томъ же, но въсколько исправленномъ переводъ. Теперь, по изданіи Ватиканскаго евангелія (эчнаязавэ 2-вшэьрээ. Assemanov ili Vatikanski evangelistar, изд. д-ра Ф. Рачскаго. Загребъ. 1865), стало вполит ясно, что порядокъ евангельскихъ чтеній при богослуженія у глаголитовъ, равно какъ и выборъ пъснопъній былъ тотъ же, что и у православныхъ Славянъ, употреблявшихъ кириллицу въ опредъленные дни. Не считаю при этомъ неумъстнымъ замътить, что евангеліе этого изданія съ палеографическимъ спискомъ съ подлинника, доставленнымъ мнъ г. Вендтомъ, доказало мнъ, что изданію довърять нельзя вполнъ, что кромъ произвольнаго разложенія титлъ (напр. пръ — пъсарь) есть въ немъ и неправильныя чтенія (напр. на первой же страницъ съ божіемъ чиномъ вм. съ богомъ), (по)чинаемъ — съ бмъ (по)чаемь.

3. На стр. 256 и на снимкѣ XIV6 сообщена приписка, находящаяся на одномъ изъ листковъ служебника, написанная другою рукою и не относящаяся къ содержанію текста службы. Теперь, разобравъ эту пришску, могу прибавить, что она есть таблица границъ пасхи, обозначающая дни весенняго полнолунія въ каждый изъ годовъ луннаго круга, только на выворотъ, т. е. что 19-й годъ поставленъ на первомъ мѣстѣ, а 1-й на девятнадцатомъ. Въ древнихъ и старинныхъ календаряхъ при церковныхъ кийгахъ эта таблица помѣщалась не рѣдко. Для примтра и сравненія выписываю ее изъ Сербскаго четвероевангелія XIII—XIV вѣка и при этомъ повторяю глаголическую приписку въ обратномъ порядкѣ съ обозначеніемъ подлиннаго порядка Римскими цифрами:

Изъ Глагол, служебника.

ниу г <u>р</u> той, къ́ Я	Ф а̂ Юмъ зако наз ^с	
a	âпри⁴. ḗ	(aup. 5) 1). XIX
В	мрь. кв	(mp. 22). XVIII
r	an̂рь. ĩ	(anp. 10). XVII
A	м ^р я̃	(mp. 30). XVI
e	апрль йі	(anp. 18). XV
S	апрла z̃	(aup. 7). XIV
Z	мpa кз	(mp. 27). XIII
Ø	anp¹a ẽi	(anp. 15). XII
Θ	апрль д	(anp. 4). XI
1	M ^P	м ^р т ^а : 24. Х
aı	апри ві	ап ^р л ^а : 12. IX
BI	апри а	an ^p и: 1. VIII
rı	м ^р к̃а	м ^р т ^а : 21. VIJ
Дl	апри о	ап ^р л: 9. VI
eī	м ^р кө	м ^р т ^а : 29. V
SI	апри* šī	an ^p a: 17. IV
31	aпр¹ь ё	ап ^р и: 5. III
ИІ	м ^р ñе	м ^р та: 25. II
10	апри' гі	ап ^р и: 13. I.

 $^{^{1})}$ Въ скобкахъ поставлено то, чего въ подлинникъ прочесть недьзя.

- 4. Нельзя отвергать, что не только съ кириллицы были переписываемы разныя писанія глаголицей, но и на оборотъ написанное глаголицей было переписываемо кириллицей. Между прочимъ, позволяю себъ остаться при увъренности, что въ уцълъвшихъ спискахъ обязательной грамоты Русскаго князя Святослава императору Іоанну Цимисхію написано выраженіе «съ всакъїмь великъїмь премь» вміксто «съ Иваньмь великъїмь цремь» въ слідствіе неправильнаго прочтенія глаголическихъ буквъ тор за остановіть прочтенія глаголическихъ буквъ тор за остановіть въстія Археол. Общества І: 359—372).
- 5. На окончательное рашение вопроса о древности глаголицы сравнительно съ древностью кириллицы теперь еще менте могу рашиться, чать прежде. Доказательства Гануша, Шафарика, Миклошича и другихъ почтенныхъ изсладователей, стоящихъ за древность глаголицы, мит кажутся столько же и поспашными и натянутыми, сколько остроумными и хитро сведенными. Еслибы подобные примы примынемы были къ разсладованию даль судебныхъ, то всяки виновный могъ бы быть оправданъ и всяки невинный обвиненъ безъ затруднения. Для объяснения нельзя не привести примъровъ. «Въ накоторыхъ древнихъ кирилловскихъ рукописяхъ есть глагольския буквы, а въ глагольскихъ рукописяхъ кирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ рукописяхъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ рукописяхъ вирилловскихъ рукописяхъ вирилл

скихъ ивтъ между глагольскими: следовательно глаголица древиће кириалицы». Надобно взять во вниманіе, что кирилловскихъ книгъ на виду тысячи, и изъ нихъ только въ 13-ти нашлись глаголическія буквы, а глагольскихъ со вновь открытыми отрывками извістно лесять, и изъ нихъ кирилловскія буквы между глагольскими уже нашлись и могли быть извъстны гг. изслъдователямъ въ двухъ, считаемыхъ въ числъ древнъйшихъ. «Въ записи поца Упыря Лихого 1047 года (сохранившейся въ спискахъ XV и XVI вък.) сказано, что онъ списалъ книгу изъ кирилловицы, а списалъ, судя по спискамъ не глаголицей, а греко-славянской азбукой, обыкновенно называемой кириллицею; слъд. онъ списалъ съ глаголицы и понималъ подъ словомъ «кирилловица» глаголицу, савд. и зналъ, что глаголицу изобрелъ св. Кириллъ, т. е. Константинъ философъ, первоучитель Славянскій». Не взято во вниманіе, что названія «кириллица, глаголица» и другія подобныя какъ названія азбукъ, не древни или по крайней мфрф не встрфтились ни разу въ древнихъ памятникахъ, что след. прежде всего надобно было бы разобрать, что именно Упырь Лихой понималь подъ словомъ «кирилловица», не означало ли оно книги древней или книги особаго перевода и т. п. Конечно неудачный выборъ данныхъ для доказатемьства древности глаголицы сравнительно съ кириллицей еще не уничтожаетъ возможности доказать тоже самое и даже вполнѣ несомнѣнно; но для этого нужны все-таки другія доказательства, а не тѣ, которыя приводятся теперь. До сего же времени дѣло должно считаться нерѣшеннымъ.

И. Срезневскій.

V.

Глаголическія четвероевангелія: Авонское Григоровичево, —Зографское, — Мяхаловичевы листки, — Баянскій полимпсестъ Григоровичевъ.

Въ числѣ глагольскихъ памятниковъ, пріобрѣтенныхъ В. И. Григоровичемъ во время его путешествія, нельзя не назвать самымъ важнымъ — четвероевангелія, принадлежавшаго прежде Авонскому Богородицкому скиту. Приготовляя самъ издавна критическое изданіе этого памятника, ученый владѣлецъ его съ обычнымъ своимъ радушіемъ доставляетъ возможность имъ пользоваться всякому любителю глагольской древности. Такъ и мнѣ сообщены были и выписки изъ него, и снимки, и палеографическія замѣчанія о немъ. Всего этого прислано мнѣ столько, что въ сравненіи съ этимъ мои личныя наблюденія надъ памятникомъ, въ короткій срокъ пре-

быванія г. Григоровича въ Петербургъ, можно назвать ничтожными. Оговаривая это по чувству признательности къ товарищу, не хочу впрочемъ прикрывать его именемъ своего собственнаго взгляда на памятникъ, можетъ быть, далеко не столь правильнаго, какъ взглядъ Григоровича.

Четвероевангеліе Григоровичево въ настоящемъ своемъ видъ состоитъ изъ 171 лл. въ 4-ку, по 31 стр. на страницъ; ни начала, ни конца уже нътъ, нътъ нъсколькихъ листковъ и въ серединъ. Пергаменъ во всей рукописи толстый, грубый, чернило слабое, мало проникшее въ пергаменъ. Письмо довольно тщательное, но болье по внышности: ошибки писца въ отношеніи къ передачь текста встрычаются не рыдко, особенно опущенія и ненужныя повторенія буквъ и слоговъ. Рисованныхъ буквъ нътъ; есть только такія, у которыхъ середина закрашена киноварью, и то на-скоро, неискусно. Изображенія евангелистовъ Марка, Луки и Іоанна, на лл. 44, 77 и 133, сдъланы очень грубо. Соотвътственно съ этими тремя изображеніями, безъ сомнівнія, было въ началі утраченной первой тетради изображение евангелиста Матеея. — Дъленіе на главы Евсевіево, а другое, обозначенное на поляхъ цифрами, Аммоніево: то и другое такъ же, какъ и въ древнихъ кирилловскихъ четвероевангеліяхъ. Равнымъ образомъ Аммоніево

дъленіе введено было издревле и въ апракосы, какъ доказывается между прочимъ и Остромировымъ евангеліемъ, гав очень часто при заглавіяхъ чтеній указана та изъ главъ Аммоніева діленія, которою начинается чтеніе. Зачала распределены такъ же, какъ въ другихъ древнихъ Болгарскихъ и Сербскихъ четвероевангеліяхъ. — Что это четвероевангеліе писано было и для церковнаго употребленія, это доказывается указаніями чтеній на опредъленные дни (напр. на л. 166: въ строку написано: еванђане б ин нтафати, т. е. на та фати; срав. въ Остром. ев. л. 164: евангелие въ пръстхіж мжкж га нашего іс ха. на та фати: — τα πάξη) и указаніемъ концовъ чтеній знакомъ ьч (кц. т. е. конецъ). Къ тому, что написано было въ этомъ отношеніи глаголицей, приписано въ строку, гдв было место, или же между строками и на поляхъ кириллидей — большею частію киноварью. — Въ концъ книги былъ синаксарь (кириллицей); но отъ него уцълълъ только клочекъ.

Для образца письма и языка представляю при снимках выписки, буква въ букву и строка въ строку глаголицей, прилагая и кирилловское чтеніе. Въ этомъ чтеніи употребляю вмѣсто эє — а, вмѣсто є — а, вмѣсто м — ф, вмѣсто в — и, вмѣсто то і, а для отличенія отъ знака т знака ставлю вмѣсто этого послѣдняго v.

- 1. A. 166: IOaH. XVII: 17-26, XVIII: 1-13.
- a 200336 vg T2003436 ov346. 2a3v3 ov33 5 200344 3206. A13 33 ov67 we 7326a4 vg w3546. A 446 7326a4146 36 vg w3546. A 446 46. 446 20110036 26 24w6. A4 1136a36046

- 25. ሠ€ ል መቆዋ ጬ€ የ9ደቆጹተ. 🎖 ደቆኮተጴተ

- I. л 166: Ioaн. XVII: 17—26, XVIII: 1—13.
- а стим въ істинж твоіж. слово твое и стина естъ. ѣко же тъі ма посъла въ миръ. v азъ посълахъ м въ миръ. v за на азъ свштж са (О: сващж са) самъ. да бжджтъ
 - 5. и ти сштени въ пистинж. не о сихъ же молю тъкмо. нъп (О: нь и о) вържижштихъ сло вомь ихъ вь ма. да вьси едино сжтъ (О: бжджть) ъко же тъп отче вь мынъ и азъ въ тебъ да и ти въ насъ едино бжджтъ. да и
- 10. миръ върж иметъ вко тъ ма посъла. v азъ славж жже далъ еси мънъ да хъ имъ. да бжджтъ едино. ѣко же и мъ едино. азъ въ нихъ. и ти въ мь нъ. да бжджтъ съвръшени въ едино.
- 15. и да разоумћатъ миръ ѣко тъ ма посъла. v възлюбилъ а еси. ѣко же и ма възлюбилъ еси. оче о аже да лъ еси мън ѣ. хоштж да ижде же (О: иде же) есмъ а зъ и ти бждътъ съ мънож. да вида
- 20. тъ славж мож жже далъ еси мь
 нѣ. ѣко възлюбилъ ма еси. прѣ
 жде съложениѣ мира. Отъчтче (О: Оче)
 нраведънъти (О: +и) миръ тебе не позна
 азъ же та познахъ. v сии позна
- 25. ша п (О: ыко) ты ма посъла, и съказа

ሁቴ 85% 85% መሆንን 8 ድፍነ-ተጽጋፍ. ዕንተ ልፆሮቴዋ 346 %ን 5% 928 ፕሬቴሌዎሮ8 ሑቴ ፕሬተ የጀተሩ ሮጋፍሌንመቴ 8 ተዙቴ ፕሬ የ8 ኤቴ. ኮፕ: Эፕተያለኤሪን 5 8ፆ. የመተ ተተመሪ 30. ይፄ 1914 82. ኤቴሪሌን ድቴ 5049 854 864 ድድል 55% 54 1846 85%

- 10. 命名 b343 8翌名 b3b3 8世紀3世3. 3世名をA世世十 世名 3翌3. 82 4+6+bA+・・・ 364 8翌名 82 + 6名 32翌名. 2世3A+世3 83 8アルト 883 8 7bA ルトナ世3 2名 48翌8. ルト Ab3 b343 8翌名 +6名 32翌名 8ル36 むるよでにせる。 8 7よん36 4+ &3
- 15. \$\$\$. የተኑሪዋ ጵን ኃር ሂረፅዮክንደኛ 82. ኑንኤን 8Шመን \$\$\$. ኃትኞ አን ኦልሠ€ 82ተ ያተሉተኑንተ. ንመሪዮልሣተ 82. ኦልኤሪ ሂተኞሪ ልኑን ተሉሪ ኃይምሪ. ተሠመን

хъ имъ има твое и съкажж. Да
любът етх же ма еси възлюби
лъ въ нихъ бждетъ и азъ въ ни
хъ. кц. ЕВАНБЛИЕ б йн. нта фати
30. Си (О: се) рекъ ис. узиде съ оученикът
своими, на онъ полъ пото

- б ка кедръска. vдеже бѣ врътъ (О: въртыпъ) вь нь же въниде самъ и оученици его. кц.
 Вѣдѣаше же июда иже и прѣдааше мѣ сто. ѣко мъножицен (О: мъногашьдъг) събираашеса ис
 - 5. тж съ оученикъ своими. Июда же пріемъ спирж. v отъ архиереи. и фа рисви слоугъ приде тамо съ свв тилъ (О:съ сввтильникъ) v свв штами и оржжии Ис же ввдъ въсв граджштаа (О: въсе иджщек) нань. v ше
- 10. дъ рече имъ коко (О: кого) иштете. отъвѣшта ша емоу. ис (О: исъ) назарѣа. гла имъ ис а зъ есмъ стоѣаше же июда иже и прѣ дааше съ ними. да ѣко рече имъ азъ есмъ. идж (О: идоша) въспать. и падж (О: падаша) на зе
- 15. ми. пакът же м въпроси ис. кого иште те. они же ръш (О: рекош м) иса назареа. отъвъща ис. ръхъ (О: рекохъ) вамъ тко азъ есмъ. аште

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

※3+3 8世間の切り、 +3 みA8切り 요8よ6 8切8、 ホキ 会6世3か3切らなら 名み3v3 3×3 b3*3、 Ab3 3c×3
 20. ホキみも 3名を ※6+A +3 で3お単世あら 48 b3x3 ×3 3切ら 48よ6、 公を※3+6 ×3 で3切らも 8※6中 +3×4 8 めいみ Ab3 3 と 3からもち もちおろり3 サキ b4世4、 公 3bA64 3※3 3ba か32+33、世本 ×3 8※6 b4世3 ※4みよも、 b3*3 ×3 8
 25. 全6 で3切ら3v8、 v6+6もを 43×6 v6 43
 ※64*8v6、 サナ山3を 46×3 ホキな切ら ※6
 よ64*8v6、 サナ山3を 46×3 ホキな切ら ※6
 よ64*8v6、 サナ山3を 46×3 ホキな切ら ※6
 よ64*8v6、 サナ山3を 46×3 ホキな切ら 336
 よ78*8な6 なりか382よ6ず、362€ 824
 30、8 26v6もよ山6 8、 ※2 422€ 8 b6 4444 で56

II. л. 23—24: Мате. XX: 1—16.

— a Pэлэшегэ эхше ухьхшухэ гэшэхьэ э рачна лэжэчхша. Жжэ хах лэ гагегэ жибэ. Гезспе лале пэле чхгэхьела хчээжа. 24

የልን. <mark>ሥል ሥ</mark>ን መፀደመፅ ትተ8ልብል•</mark>

25. УДУНУВ ЖЭ ДВ ВДДНУВДЕТ. ТЭ
ГДРЕЧЭ РА ВЭРВ. ТЭДВВА ЭЕ УВ
УБРЭКЬВВ ДУЭВ. Ж ВШЭВВ УВ ПЬЭМВ
ВЕ ХЭВБРЭЕ. УВВД БРВТ РА ПЬВЖВ
УБ ДПЭЭЕШПЕ ГЬАВВРВТ. Ж ПД

мене иштете, не дѣите сихъ ити. да събодетъса слово еже рече. ѣко мже

- 20. далъ еси мынъ. не погжбихъ ни кого же отъ нихъ. Симонъ же петръ имъ (О: имъм) ножъ извлъче и. и оудари архиерео ва раба. v оуръза емоу оухо десное. бъ же има рабоу малхъ. рече же и
- 25. съ петрови. выньзи ножъ въ но жъница. Чашж жже дастъ мь нѣ отцъ не имать ли пити еа. спира же и тысхштъникъ. с слоугъ июдеискъ. аса (О: ыма) иса
- 30. и съвазаща и. V въса (О: ведоща) и къ аниъ пръ въс. бъ бо тьсть каиъфъ.

II. л. 23—24: Мате. XX: 1—16.

- а Подобъно естъ цсрствие небеско
 е (О: нбсьноге) члвкоу домовитоу. гже изи
 де коупъно утро (О: за оутра). намтъ дъла
 телъ виноградоу своемоу (О: въ виноградъ
 свои). съ
- 25. вѣщавъ же съ дѣлателъі. по пѣназоу на день. посъла а въ виногрдъ свои. v ишедъ въ трети ж годинж. видѣ инъі на тръжи щи стоашта праздънъі. v тѣ

- 30. \$\text{sq}\$ 6949 \$\text{sq}\$ 6900 \$\text{sq}\$ \$\text{vq}\$ \$\te
- --- 6 ቤተመፅ የተመፅ. 948 ж3 8696. የተኑፅዋ ж3 8 шэље የቆ шэድመንፅዕፍ 8 የ љንዮፍመንፅዕፍ 86 ሴ8496. ድፅመየንኔኔ መተኑንжљэ. የ6 3љ8496 ፅፍжን የተ љንድፍመን እንሌ8496 8шэље. 9шь
 - 5. 切3 みよみを告する 2切336世間を むよれの47名
 ※ みみよ 8388 もの3 2切38切3. 2843 v3
 28 み348 でしょんからする. ※ みみよ出を 3383 A
 13 よろと切3 ※3 よよな よ3 よよを切る. みみよ と
 38 おみを切3 を かるす かる かをすかましょかる
- 10. \$35. **%** 3*3 E36A3W8 F6+V8A4 F68
 8\$3W3. V3\$3B *3 E6FUP. \$44

 \$46 V843*64. \$6 F682W4V848

 \$48 QV33\$B. F6863V8 AAA+W3A6 **%** A4*A6 8\$6 \$66A36. \$4\$3\$6 \$
- 15. Теремальный праводений право

- 30. мъ рече идъте и въз въ виногра дъ мои v еже бждетъ правъда
- 6 дамъ вамъ. они же идж (О: идоша). пакът же и шедъ въ шестмік и ев деватжіх го динж. сътвори такожде. въ единж іжже на десате годинж ишедъ. обръ
 - 5. те дроугъта стояшта праздънът v гла имъ чъто (О: чьси) стоите сьде ве сь день. праздъни. v глаша емоу в ко никтоже насъ не наатъ. (О: 4и) гла и мъ идъте и вът въ виноградъ
- 10. мои. v еже бъдетъ правъда. при имете. вечероу же бъщю (О: бънвъщоу). гла гнъ (О: гъ) винограда. къ приставъни коу своемоу. призови дълатела v даждь (О: даи) имъ мъздж. наченъ о
- 15. тъ последьниихъ до пръвънихъ.
 пришедъще же иже въ единжж на
 десате годинът. примса (О: прижша) по пена
 зю. и пришедъще пръвии мънева
 хж са ваште примти. и примса (О: примаша) по
- 20. пѣназоу, приемъше же ръпъта ахж на гнъ глжште, како съм по слѣдьнам, единъ часъ сътво рьша, у равънът намъ сътво рилъ м еси, понесъщеимъ таго

- - 236መቶ ሴቶየተተ88 ሜተሔን ጽን 84世ቶ6ተ. ተቶዋ86ቶ.

- 25. тж дыне и варъ. онъ же отъвѣща въ рече единомоу ихъ. дроуже не обиждж тебе. не по пѣньхоу ли съ вѣштахъ съ тобож; выъми свое и иди. хоштж же семоу послѣ
- 30. дыномоу дати вко и тебв. оди
 ивсть ми леть сътворити въ
 своихъ ми еже хоштж. аште око твое
 лжкаво естъ вко агъ благъ есмъ.
 тако будутъ последьнии пръвни
 о пръвни последьнии. мъноси бо
 - 5. сжтъ гъвании мало же избъра нъпихъ.

Въ дополненіе къ приведеннымъ двумъ отрывкамъ, изъ которыхъ представлены и образцы письма въ снимкѣ (IX), представляю еще нѣсколько выписокъ, и во первыхъ продолженіе главы XX-й Матеея.

III. Мате. XX: 17-34.

V въсхода Ис въ Имъ. поатъ оба на десате о оученика единъ на пжть и рече имъ, се въсходимъ въ Ерслиъ. v снъ члвчекъ преданъ бждетъ архиереомъ. v кънижъникомъ. v осждатъ і на съмръть. v пр \pm дадатъ і на поржгание азкмъ. у биение и пропатье. и въ трети день выскръснетъ. Тъгда пристжпи къ немоу мати сновоу. Зеведеовоу. съ сныма своима кланъжштиса и просашти нъчесо отъ него. Онъ же рече еи. чъто хоштеши. гла емоу. рьци да садете съб снъг мов единъ одесням тебе и единъ ошюм тебе. вь церствии твоемъ. отъвъштавъ же Ис рече не въста са чесо просашта (=Ч: просита). Можета ли пити чашж жже азъ имамъ пити ли кръштение еже (Ч: кръштенијемъ. имъ же) азъ кръштажса кръститиса гласте емоу можевъ. с гла има. чашж мож исплета. обо и крыштениемъ имъ же азъ крыштандса кръстита са. а еже състи одеснж (Ч: +мене) и ошжих мене нъстъ мынъ сего дати. нъ имъ же оготовано естъ отъ отца моего. (Ч: и) Слъпшавъше десатив (Ч: десать) негодоваша о обою братроу. Ус же призъвавъ а рече. въсте ъко кънази азкъ оустоатъ имъ (Ч: гос-

подьствоують ими) и велиции обладанять мальими (Ч: ими). Не тако оубо (Ч: же) бждетъ въ васъ. нъ іже аще хощеть ваштии бъіти въ васъ. да бждеть вамъ слоуга, и иже аще хощеть въ васъ бълти предънии (Ч: прывъии). да бъдетъ вамъ рабъ. Вко же снъ члвскъг. не приде бо да послоужатъ емоу. нъ послоу.. житъ, и дати дшж свож, узбавление за мъногът, кп. V исходащю емоу отъ Ерихона. по немъ идж (Ч. О: идоша) народи мънози. у се дъва слепъца седашта при пжти. е слъншавъща вко Исъ мимо ходитъ. възъписте глаголіжшта. помилои (Ч. О: помилоуи) нъі ги сноу Двдвъ. народи же запрътиша (Ч. О: народъ же запръти) има да оумлъчите, она же паче въпившете (О: зъваста) гліжшта. помилоун нъі ги сноу Двъ. с ставъ Исъ възгласи (Ч. О: на). и рече что хощета да сътворж вама. глаесте (Ч. О: глаголаста) емоу ги. да отвръзетеса наю очи. милосрдвавъ же Исъ. прикосижса очию има. v абие прозъръсте (Ч. О: отъвръзостасм) има очи. у по немъ идете (Ч. О: идоста).

IV. Mapr. IV: 3-9.

Се изиде сѣаи сѣатъ. и бъістъ егда сѣаше ова падж на пжть (Ч: ово паде на пжти) и придж птица и позобаща ѣ. а дроугое паде на каменьнѣемъ иде же не имѣ земла мъногъі и абье прозабе зане не имѣаше глжбинъі земъныа. слъньцоу же въсиѣвъшю присваде. и зане не имъща коренит (Ч: корене) оусъще (Ч: исше). и дрогое паде вътрънии и възиде тръние и ядави е и плода не дастъ. и дроугое падъ на земи добрт и датще плодъ въсхода и растъг. и приплоди ово тридесати ово м. ово съто (Ч: на тридесатъ и на шестъдесатъ и на съто). и глазине, омъжи оущи слышати да слышитъ.

V. Ayr. XV: 1-32.

Бвахж же къ немоу приближающитеся выси мъзтаре и грашъници послоумать его. и роптаахж фарисви и кънижъници гліжіцте. Вко сь грешъникът приемлеть. и съ ними встъ. Рече же къ нимъ притъчж сию гла. Кът члвкъ отъ васъ имът съто овецъ. и погоубль единж отъ нихъ. не оставить ли деватидесать и девати въ поустънни и идетъ въ следъ погънбшаа. доньдеже обраштетъ нк. и обрътъ възлагаатъ на рамъ свои радоуаса. и пришедъ въ домъ съзъиваатъ дроугъ в сжевдъ гла имъ радочитеса съ мънож. Вко обрать (Ч: обратохъ) овъцж мож погъзбъщжих. глиж вамъ. тко тако радость бждетъ на ибсе о единомъ гръшъницъ кажштиса (Ч: кажщемься) неже о деватидесать и девати праводъницехь иже не требоужть покаанив ли. кав жена имжити десать драгмъ. аште погоубить драгим единм. не въжизаать ли светильника и помететь храмины в иштеть прилежьно доньдеже обраштеть и обрътъши съзъяваать дроугъя и

сжебдынь глимити. радочитесь съ мънож вко обрыть (Ч: обратохъ) драгим няже погоубихъ. Тако гли вамъ радость бываатъ пръдъ адът бжии о единомъ грешънице кажштиимъса. Рече гв. члвкъ единъ (Ч. О: нъкъзи) имъ дъва сна. и рече юнъи (Ч. О: мьнии) ею отцю, отче даждь ми достоиных часть имфинф. и раздъли има имъние. и не по мънозъхъ дънехъ събъравъ вьсе мьнии снъ отиде на странж далече и тоу расточи имвние свое живъз блждъно. иждивъшю же емоу высв бълстъ гладъ крвпокъ на странв тои. и тъ начатъ лишитиса. (Ч. О: лишатиса) и шедъ прилвпися единомъ отъ житель том странъз. и посъла и на села свов пастъ свинии, и желааше насънтити чрево свое отъ рожецъ жже вдеахж свиния. и никтоже не давше емоу. вь себв же пришедъ рече. колико наимъникъ отъца моего избъяважтъ хлѣби. азъ же гладомъ гъзбліж (О: гъзбнж). въставъ идж къ отцю моемоу и рекж емоу. отъче съгръшихъ на небо и пръдъ тобож. юже иъсмъ достоинъ нарещиса снъ твои. Сътвори ма тко единого отъ наимъникъ твоихъ. и въставъ иде къ отцю своемоу, еще же емоу далече сжштю. оузьрв и отецъ его. и милъ емоу бъисть. и текъ нападе (О: паде) на вын его. и облобъяза и рече же емоу снъ. отче. съгръщихъ на небо и пръдъ тобож. юже нъсмъ достоинъ нарештися снъ твои. рече же отцъ къ рабомъ своимъ. изнестте одеждж пръвжих и облецете и. и дадите пръстень на ржкж

его. и сапогъз на ноѕъ. и приведъще телецъ оупитънъ и заколите, и табше да веселимъса. Тко сиъ мои сь мрътвъ бъ и оживе. изгъюлъ от и обретеса. и начаса (О: начаша) веселитиса. бъ же снъ его старъи на сель, и ъко градън приближиса къ домоу слънша пънив и ликът е призъвавъ единого отъ рабъ въпра**шааше.** что оубо си сжть. онъ же рече смоу. ѣко братръ твои приде и закла отцъ твои телецъ оупитънъ и ъко съдрава и приатъ. разгивва (О: разгиввавъ) же са и не хотваше вънити. одъ же его ишедъ молбаше и. онъ же отъвбщавъ рече отъцю своемоу. се толико (О: колико) лътъ работан тебъ. и николиже заповъди твоем не пръстжиихъ, и мынъ николиже не далъ еси козьлате да съ дроугът моими возвеселилъ ся бимъ (Ч. О: бъихъ), егда же снъ твои сь изъдът твое имъние съ любодъицами приде закла емоу телецъ питомът. Онъ же рече емоу. чало тът вьсегла съ мьнож еси и вьсе мов твов сжть. вызвеселити же са и въздрадовати подобааще ъко братръ твои сь мрътвь бѣ и оживе изгъюль бѣ и обретеса.

VI. Iоан. XI: 1-45.

Бѣ же единъ бола Лазарь, отъ Виманим градъца Мариина. и Мармы сестръз м. бѣ же Мариѣ помазавъщиѣ га мурож (О: муръмь). и отъръши ноѕѣ (О: нкго) власы своими. ем же братръ Ларь болѣаше. посъласте же сестрѣ его къ немоу. глежшти. ги се

его же любиши болитъ. слъщавъ же Ис рече. си бользнь несть къ съмръти нь о славе бжін. да прославитьсь снъ бжій еж (О: кіж). любліваше Ис Мартж и сестрж ем и Лазаръ. егда же оуслъща (О: слъша) тко болить. тъгда же пребъясть на немъ же бе мъсть дъва дыни. потомъ же гла оученикомъ. идъмъ въ Уюдеж пакът. глаша емоу оученици его. оучителю (О: равви). нъзнѣ искаахж тебе камениемъ побити Vюден и пакът ли идещи тамо, отъвъщта Ис. не дъвъ ли на десате годинъ есте въ дъни. аште къто ходитъ въ дъне не потъкнетъ са тко свътъ мира сего видитъ. аште ли къто ходитъ ноштинх, - потъкнетъса. Вко нъстъ свъта (О: свъта нъстъ) о немъ. си рече (О: си рекъ) и по семъ гла имъ. Лазарь дроугъ нашъ оусьпе. нъ идж да възбоуждж и. рвша (О: рекоша) же оученици (ци) его. ти аште оусъпе спенъ бъдетъ. Ис же рече (О: рече же Ис) о съмръти его. они же мыным ъко о оусъщении съна (O: съноу) глетъ. тъгда рече имъ Ис не обинжыса. Лазарь оумърътъ (О: оумръ) и радоужся васъ ради. да върж имете ъко не бъхътоу. нъ идъмъ къ немоу, рече же Тома нарицаемъ близнепъ. къ оученикомъ. идъмъ и мъз да оумьремъ съ нивь: Пришель же Ис въ Виманиж обръте и четътре дъни юже имжштъ (О: имжща) въ гробъ. бъ же Виманив близъ Има. вко патьнадесате стадии (О: попьрищъ), и мънози отъ Июдеи бѣахж пришъли къ Мармъ и Марии. да оутъшать и о братръ ею.

Марма же егда оуслыша вко Ис градеть. сървте и, а Марив дома съдваще: Рече же Маръта къ Исоу ги аште би (О: бы) сьде быль. не би (О. бы) братрь мои оумрълъ. нъ и нънв вемъ. вко его же колижъдо просиши оу (О: отъ) Ба дастъ тебъ Бъ. гла еи Ис. въскръснетъ братръ твои. гла емоу Марта. въмъ вко выскрыснеть въ въскрешение вы последынии дыны: Рече ен Ис: азъ есмъ выскръщение и животъ (О: животъ и въскрешенин). вероуми въ ма аште оумьретъ оживетъ. и въсъкъ живъ. и въроуми въ ма. не оумьретъ въ въкъ. имеши ли върж семоу. гла емоу. еи ги. азъ въровахъ (О: въроуж). ъко ты еси Хъ снъ бжій. градъни въ весь миръ (О: въ миръ). и се рекъши иде и призъва Маринх сестрж свонх таи (О: о таи) рекъши оучитель се естъ и зоветъ тм. она же вко оуслъниа въста адро (О: скоро). и иде къ немоу. не бъже не оу Ис пришелъ (О: не оуже бъ пришълъ Ис) въ весь. нъ бъ на мъстъ еще иде же съръте и Маръта. Июдеи же сжщей съ неж въ домоу, и оутъшанжите нк. видъвъше Маринк ъко въдро (О: скоро) въста и изиде. по неи идж (О: идоша) глжще вко идетъ на гробъ. да плачетъсм тоу. Марив же вко приде пиде [18.63] (О: идеже) бъ Исъ видъвъщи и паде емоу на ногоу глжшти ему ти. аште би бъилъ сьде не би мои братръ оумрълъ. Ис же ъко видъ ж плачжштаса и пришедъщаа съ нею Июдеа плачж-· штаса. запръти дхоу, и възмжтиса и самъ и рече

къде положисте и. глаша емоу ги гради (О: приди) видитъ. и просльзиса Исъ. глаахж же Уюдеи. виждь како люблваше и. едини (О: нвции) же отънихъ рвша (О: рѣша) не можааше ли сь отвръзъли очи слѣпооумоу, сътворити да и сь не оумьретъ. Ис же пакът пръта вь себъ. приде къ гробоу. бъ же пешть (О: пещера) и камень належавше на неи. гла (О: +же) Исъ възьмъте камень. Гла емоу сестра оумеръшааго Марта. ги юже смръдитъ. четвръдьневънъ бо естъ. гла ен Ис. не ръхъ (О: рекохъ) ли ти ъко аште въроуеши. оузьриши славж бжиж. възмса (О: възмша) же камень иде же бъ оумеръи лежа. Ис же вызведе выспрь очи (О: възведъ очи горф). и рече. Отче хвалж тебъ възданя. ъко оуслънша ма. авъ же въдъхъ. ъко вьсегда мене послоушаеши. нъ народа ради столштааго окръстъ ръхъ. да върж имятъ ъко тъ ма посъла. и се рекъ. гласомъ велиимъ (О: великъмъ) възъва. Лазаре гради вонъ. и (О: +абин) изиде оумерън. обазанъ ногама и ржкама. оукроемь. и лице его оуброусомъ обазано (О: и). гла имъ Исъ. раздръшите и и не дъите его ити. мъноѕи же отъ Vюдеи пришьдъшеи къ Марии. и видъвъше еже сътвори Ис. въроваша въ него. ки:

VII. loan. XIX: 10-28.

Гла емоу Пилатъ, мънфля не глаголеции, не вфси ли. вко власть имамъ пропати (О: распати) та. и власть имамъ поустити та. отъвъшта Ис. не имаши области (О: власти) на мънъ ни кова же. аще не би (О: бъл) ти дано съвъише, сего ради предавъи ма тебе болив гръхъ иматъ, отъ того Пилатъ искааще поустити и. Vюден же въпиљ (Ч: въпињажа) глимите, аште сего поустиши наси дроугъ кесарови. высакъ иже са творитъ цесаръ противитъ са кесарови. Пилатъ же слъшавъ та словеса. изведе вонъ Иса. и съде на сждиштв. на мъсть нарицаемъмъ литостротъ. Евръвскъз же гаввата. бъже параскеврии пасцъ. година (О: +же) бъ ъко пестаа. и гла Июдеомъ, се цъсаръ вашъ, они же въпитам (О: 4глимце). вызыми възъми пропъни (О: и распыни) и. гла имъ Пилатъ, цѣсарѣ ли вашего пропынж (О: распынж). отъвѣшташа архиереи. не имамъ цесаре тъкио кесара. тъгда же предастъ и имъ да и пропънжтъ (О: распънжтъ). они же поемъше Иса въса (О: ведоша) и. самъ си несъ кръстъ. изиде въ нарицаемое краниево місто, еже глетьсь Еврепскът голгота. идеже и пропаса (О: пропаша) и. съ нимъ же дъва сждоу и овждоу, посреде же Иса. написа же (О: ни) титла Пилать. і положи на кръсть. бъ же написано. Ис Назаръи цъсаръ Июдеискъ. сего же титла мънози чиса (О: чьтоша) отъ Июдеи. ѣко близъ бъ мъсто града. удеже пропаса (О: распаша)

Иса. v бв написано Евренскъ Гръчъскъ Латинъскъ. глахж же Пилатови архиереи Июдеисции. не пиши цісарь Июдінскъ (Ч: ниъ тако самъ рече. цісарь ксмъ Июденскъи), отъвешта Пилатъ, еже писахъ писахъ. воини же егда пропаса (Ч: пропаша) Иса. приаса (Ч: приаша) ризъі его, и сътворища четъіри части. комоуждо воиноу часть. и хитонъ. бъ же хитонъ нешъвенъ. съ връхоу истъканъ высы. реша же къ себъ. не пръдеръмъ его. нъ метъмъ жръбил (Ч: +о немь). комоу бждетъ. да събжджтъса кънигъі гліжштал. раздівлиша себі ризы мол. и о матизмъ мои (Ч: о иматизмъ мокмъ) меташа жръбил. вонии же оубо си сътворима. Стоваж же при кръств Исовъ мати его. и сестра матере его. Марит Клеопова. и Марић Магдалини. Ис же видевъ матерь и оученика столщта, его же люблваше гла матери своен. жено. се сънъ твоя. потомъ же гла оученикоу. се мати твов. и отъ того часа (О: дьне) поатъ и оученикъ въ свов си, посемъ въдът Уусъ, вко высъ мже съвръщишаса о немь. да събждхтьса кънигъі гла. **ЖАЖДЖ....**

Тѣже черты звучности и измѣненія словъ, какія, замѣчали мы въ Ватиканскомъ евангелін, повторяются и въ этомъ четвероевангелін, именно: смѣшеніе в и в, и вообще твердыхъ и мягкихъ слоговъ (напр. пѣнавоу и пѣнавю) съ явнымъ предпочтеніемъ слоговъ твердыхъ, особенно съ в, — употребленіе о

и е вмѣсто в и в, — и вмѣсто ві въ би, бимъ, бисте, употребленіе т вмѣсто в (Гаввата, Голгота, Витанив, Марта, Тома), — употребленіе в (еванвелие), с вмѣсто ш въ прошедшемъ (мса, вѣса, пропаса, чиса), — мягкій м безъ л (земи). Кромѣ того часто встрѣчается окончаніе 3-го лица един. числа вать, съзъіваатъ, въжизаатъ, бъіваатъ), — в вмѣсто и (сьѣ т. е. сии). — Слово братръ постоянно съ р. — Прошедшее краткое встрѣчается не рѣдко: азъ обрѣтъ, падж, придж, вѣса — ведоша, чиса — чьтоша; — двойственное въ 3-мъ лицѣ оканчивается чаще на еглаголасте, възъписте, оумлъчите, да отверзетеса очи, есте 12 годинѣ; употребляется впрочемъ и а: вѣста, кръститаса и пр.

Въ отношеніи къ правописанію, кромѣ употребленія шт и щ, д и г, о и ω, можно замѣтить, какъ особенность, почти исключительное употребленіе в въ значеніи самостоятельной гласной, а т почти исключительно только послѣ в для образованія буквы ъ і — вт, и вмѣстѣ съ тѣмъ употребленіе ж смѣшанно съ в въ началѣ словъ. Это употребленіе ж, какъ особенной буквы, отдѣльной отъ т и отъ в указываетъ, какъ мнѣ кажется, на относительную недревность Григоровичева четвероевангелія, сравнительно съ другими глаголическими памятниками, въ которыхъ нѣтъ этой особенности.

При первоначальномъ написаніи, рукопись эта была, кажется, чисто глаголическая: глаголицей отмѣчены были между прочимъ главы и указанія евангельскихъ чтеній. Тѣмъ не менѣе приписокъ кириллицею очень много и на поляхъ, гдѣ указаны главы, зачала и содержанія чтеній; много ихъ и въ строкахъ или между строками, между прочимъ и вставокъ въ текстъ. Всѣ эти приписки правописаніемъ изобличаютъ писца Сербскаго, и сдѣланы, судя по почерку, въ XIII вѣкѣ. Какъ онѣ сдѣланы, можно видѣть на снимкахъ, гдѣ обводными очерками отличены буквы, написанныя киноварью.

б. Зографское енангеліе.

Зографское евангеліе получило это названіе отъ монастыря Зографа, одного изъ монастырей Афонскихъ, гдв оно случайно сбереглось, несмотря на неуваженіе къ себв старцевъ, непонимавшихъ его важности, и потомъ, обратя на себя вниманіе ученыхъ, было переплетено и хранилось уже какъ памятникъ цвнный, хотя и непонятный. Честь перваго открытія этого замвчательнаго памятника древней глаголицы принадлежитъ г. Михановичу, бывшему Австрійскимъ консуломъ въ Солуни. Честь перваго ознако-

мленія съ нимъ принадлежитъ В. И. Григоровичу. Уже послѣ Григоровича г. Петковичь сообщилъ выписки изъ него; а еще позже П. И. Севастьяновъ снялъ съ него полный свѣтописный снимокъ. Подаривъ этотъ снимокъ Императорской публичной библіотекѣ, П. И. Севастьяновъ содѣйствовалъ къ тому, что Зографское евангеліе уступлено Зографскими монахами Россіи. Въ слѣдствіе этого, по повелѣнію Государя Императорскую публичную библіотеку и хранится въ ней съ должнымъ почетомъ, въ драгоцѣнномъ переплетѣ, какой, конечно, никогда не облекалъ ни одну глагольскую книгу.

Зографское евангеліе въ настоящемъ видѣ состоитъ изъ 304 лл. въ малую 4°, по 23 строки на страницѣ, безъ начала и конца и безъ многихъ листковъ въ серединѣ. Пергаменъ во всей рукописи, кромѣ 17-ти листковъ (лл. 41 — 57), въ серединѣ довольно тонкій, мягкій; 17-ть же листковъ написаны на пергаменѣ грубомъ, толстомъ. Письмо довольно тщательное и красивое, по крайней мѣрѣ на первый взглядъ, кромѣ вышеозначенныхъ 17-ти листковъ, написанныхъ другимъ писцомъ и почеркомъ довольно грубымъ. Строки писаны между прочерками. Чернило слабое, то изъ-красна, то изъ-желта бурое. Рисованныхъ буквъ нѣтъ; есть только писанныя киноварью. Есть нѣсколько изображеній красками, болѣе всего желтою:

на л. 43 св. Петра и Павла съ написями; на л. 46 блюдо съ усъкновенною главою Іоанна Предтечи; на 52 л. изображенія птицъ; на л. 83 пр. Захаріи и Анны съ написью. По краямъ обозначены зачала и параллельныя мъста другихъ евангелистовъ. И это четвероевангеліе, такъ же какъ Григоровичево, служило для церковнаго употребленія, какъ доказываютъ записи на верху, въ низу и по краямъ страницъ, написанныя глаголицей и кириллицей. Въ концъ книги синаксарь безъ конца, также кириллицей.

Для образца письма и языка представляются здъсь выписки строка въ строку и буква въ букву, въ которыхъ при кирилловской переписи употреблено вмъсто эє — \mathbf{A} , вмъсто \mathbf{c} — \mathbf{d} , вмъсто \mathbf{e} — \mathbf{d} , вмъсто \mathbf{e} — \mathbf{d} , вмъсто \mathbf{e} — \mathbf{e} .

Me. VI: 24-32.

P8 1-8 22 33 b+

- 20. \$\text{\$\text{w}\$6 } \text{\$\exititt{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\exititt{\$\text{\$\text{\$\tex{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$
- 15. ቀፀመን ደፍ **ተን**ቀንመን. ደፀማንመኔ<mark></mark>ሪ መን **ህ**ዋልመፅ ደንሔፀታፀዋኑፅ ኮተኮን

Me. VI. 24-32.

Ни къс же ра

- 15. бъ не можетъ двѣма гма работати. либо единого възненавидитъ. а дроуга го възлюбитъ. ли едино го дръжитъса. а о дроузѣ
- 20. мь не брѣшти въчьнетъ. не можете Бу работати и мамонъ. Сего ради гльж вамъ. не пцѣтеса дшенх
 - 1. своеня. чьто всте гли что пиете. ни твломь вашимь въ что облечетесь. не дша ли больши естъ пишта.
 - 5. v тело одежда. възърите на птица нбскъта. како не съжтъ ни жънжть. ни събиражтъ въ житъницж. v оць вашь нбскът питъ
- 10. етъ м. не въз ли паче доу чьши ухъ есте. кто же отъ васъ пекъзся. можетъ при ложити тѣлеси своемь лакъть единъ. у о одежди
- 15. чьто са печете. съмотри те цвътъ селънъяхъ како

 b+2v3ev4. P3
 v+2v3ev4. P3

 v+2v3ev4. P3
 v+2v4. P3

 v+2v4. P3
 v+2v4. P3

 v+2v4. P3
 v+2v4. P3

 v+2v4. P3
 v+2v4. P3

- - 1. W+3\(\text{w}\)3. E6 W+13 3AA3W6. 13
 A\(\text{R}\)5 T+43 V+26. \(\text{w}\)+A3VA18.

 13 TVAW326 \(\text{m}\)2306
 46W3 A\(\text{w}\)6 A5 46W3 T23\(\text{w}\)6.
- 10. Exea X refuence 323. X 28

I. Mate. XXI: 21-32.

растыть. не троуждам ть са ни придыть. гли же вамъ. ъко ни Соломоунъ въ всеи славъ своеи облъ

- 20. въ всеи славѣ своеи облѣ че сл. ѣко единъ отъ сихъ. аште же сѣно дъньсь сж штее. а оутрѣ въ огнъ въмѣ
 - 1. таемо. Бъ тако одъетъ. ко лми паче васъ. маловъри. Не пцътеса оубо дшеж чьто ъмъ ли чьто пиемъ.
 - 5. ли чимъ одеждемъса. всё хъ бо сихъ азъщи. ощтять въстъ бо оць вашь небскъ вко тръбоуете. сихъ вьсёхъ оштёте же пръжде црствиъ
- 10. Бжић и правъдът его. и си всћ приложатъса вамъ.
 - I. Мате. XXI: 21—32. оусъще смоковъница. Отъвъща въ же Исъ рече имъ. аминъ гліж вамъ аще имате върж и не оусжинитеса не тъкъма смоко
 - 5. въничъское створите нъ аще 1 горѣ сеи речете двигаиса и връ Sиса въ море бждетъ, и всего

3%3 %3 V42Pb32SW3 V4 \$%\$WVA &A b346Y3 Pb3P\$3W3. % Pb3W446

- 10. WB 3888 V6 Vbf6. Pb820036FP

 WC 16 43888 844688 4558558 P 2004

 6888 APA6288P &A46883 19336

 VA4200846 23 00035888 8 1003 008 A4

 2006 38A4206 2836. 3068848446
- 20. TAS 9006 WANG. 348 K3 F3864 WAA4436 V 232A X46673 +73 5343886 26 4223 5343
 - 1. መቆ የተ፠ቆ የንቀመን ውሥን የን €2መን የልኩፋዋ ተሣን ሐዋ እንቀን፠ቆ ንመቆ ቀኑቆ ሥንጀ፠ቆደ€ የተኑንሔተ የቆደጃ ሥን ልኩን የኩትት ጻ፠ንፎመቆ ጽቆተየተ. 8 ንመቆዋል
 - 5. ሣተጥፀሠን 823 አልሠ€ ዋን ጥልሜፀ አን ቀን 8386 ዋ ጥፅ ዋ8 ተሉፅ ኢሉቀር ጥተሜኦ ነንንቀር 924425566 28 መጥንአንር. ህመን 32 ድፍ 38478506 ጥተሜፅ. ቀኑፅ 9393 አፅ ዋንጀልሠን ቀፍለል ሌፅጥል, ዋ የአይሠፅ

его же въспросите въ матвѣ вѣ роунжще приімете. V пришъдъ

- 10. шоу емоу въ пркъ. пристжпі ша къ немоу оучащоу архиерен і ста ръци людъсциі гліжще коеіж властиіж се твориши и кто ти да стъ областъ сиіж. отвъщавъ
- 15. же исъ рече имъ въпрошж въп и аѕъ единого словесе еже аще ре чете м'нѣ и аѕъ вамъ рекж кое нх властинх си творых, кръщение иоаново отъкждѣ бѣ съ ибсе ли
- 20. іли отъ члкъ. они же помъі шлѣахж в себѣ гліжще аще реченмъ съ нбсе рече
 - 1. тъ намъ почто оубо не асте въръ аще ли речемъ отъ чкъ боимъса народа въси бо ъко прка имжтъ иуана, и отъвъ
 - 5. щавъше исоу рѣша не вѣмъ ре че имъ і тъ ни азъ гліж вамр коеж областик си творк. Что же са мънитъ вамъ. чкъ ете ръ імѣше чадѣ дъвѣ. і пришъ
- дъ пръвомоу рече чадо иди дъ нъсъ дѣлаи въ виноградѣ мое мъ онъ же отъвѣщавъ рече не

ዜጋሣ**ን**ሮ. **ተንደ**ለጨብቆ ሕን **៤**ተደተቀው ዓደፍ ቼሴን ዋ **ተኦ**ጀደመ**ን**ሮ የተያ ሁለ የተ

- 15. \$\text{\$\exititt{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\text{\$\
- 20. \$\text{septimes a appenably c velascome ver ve versus pers. Fes as persus p
 - II. Мате. XXVI: 21-34.

የተደቁ የьልљት ሕተደመቁ ሙ€. ፟፟፟፟፟፟፟ ደኮቴቁ ш€шመቌ ሕልљэ የተቀ€ш€ አљትመ8 эጬቌ. эљ8р€ ⊧эжљэ ፟፟፟፝፟፟፟፟፟፟፟፟፟፟፟፟፟፟ትዼ. эљት ተሑፍ эድጭፍ ኤጀ. ወрፍ жэ эመፍዮል

- 5. Шመተዋፍ 1949. 98948ዋ ደፍ 8849 ፋር ዋፍ 294834 196196 መፍ 86 г1д ለተደመፍ. ደተፍ 36 4216ዋ **ጀ**49መፍ ል19 369 92መፍ የ2149 9 49\$6. አ919 369 459 መ889. **ጀ**86 36

хощж. послѣдъ же раскаѣвьса иде в пристжпивъ къ дроуго

- 15. моу рече такожде онъ же отъвъ щавъ рече азъ идж ги и не иде кои отъ обою створи волж очж глаша емоу пръвъи гла имъ Исъ аминь гли вамъ ъко
- 20. мънтаре и любодвица варвж
 тъ вън въ цръстие бже, при
 де бо къ вамъ поанъ кръстите
 лъ пжтемъ праведъномъ и
 не асте емоу върън мънтаре
- 25. же и люболоица аса емоу върж

II. Мате. XXVI: 21—34.

васъ прѣда дастъ ма. v скръ баштоу зѣло начаша глати емоу. единъ кождо vxъ еда азъ есмь ги. Онъ же отъвѣ

- 5. штавъ рече. омочи съ мно ж въ солило ржкж тъ ма прѣ дастъ. снъ же чскъ годеть ѣко же естъ псано о н'емъ. горе же чкоу томоу. гмъже
- 10. снъ чскъе прѣданъ бждетъ. добрѣе емоу би бъгло аште са би не родилъ чкъ тъ.

- Owevalumene &3 **Zpa+** fla aene **Z** 323 6343. 3ae 4ae 3
- 20. гьвжатэ альтэ гэ эгтө
 талэ жээ. Ж гьвже 4+шэе
 Ж ьу+дэе учыл+уч л+гтв
 Жже хле. гвртэ эте г'ээе угв.
 - 23 32M6 116446 83A 1344333 644AM4 11548443844 64 843867. 46 3M613M31733 81A1386. 8646 63 4486. A13
- 10. A3376813646. W68A4 8A4

 Zw6 38. V28 V67 262A4678

 W386 3 \$7\$A. V6 2546 734W6.

 72473 23 32W6 736436 74

 2W6766. X 6468A36W626
- 15. **34.64.** 2014.44. **4.5.** 4.624.62.43 **4.5.** 4.64.

Отъвѣштавъ же Уюда прѣ давър его рече. еда азъ е

- 15. смь рав'ви. гла емоу тъ рече. Бджштемъ же умъ приімъ Ис. хлѣбъ у блгви въ прѣломи 1. у даѣше оу ченикомъ своумъ у рече.
- 20. примъте ъдите се естъ
 тъло мое. v примъ чашж
 v хвалж въздавъ дастъ
 vмъ гла. пиіте отъ н'ем вси.
 - се естъ кръвь моѣ новаего завѣта проливаемаѣ за многът. въ отъпоуштение грѣхомъ. глж же вамъ. ѣко
 - 5. не умамъ пити отъ плода сего лозънаго. до того дне. егда пиж съ вами. но въ въ црси оца моего. у въспъ въше узилоша въ горж Е
- 10. леоньским. тъгда гла омъ Ис. вси въз съблазни теса о миъ. въ сиж ношть. псано бо естъ поражи па стъгра. v разидитьса
- 15. овыца стада, по въскръсно вение моемь, варъж въ

 ve *****

 ve ***

 <

- 20. <u>LA. 486 PSPBAS & P3 Q6</u>

 <u>LA+8P36Q6 3 W3LA. 5343 3</u>

 <u>BB 82. 488P6 8A36 W3LA.</u>

 <u>AP3 V6 Q836 P3UW6 P5A&3.</u>
 - III. Лук. XVII: 34—37; XVIII: 1—10.

 шэслэтэ лоч. Ре лэжэ э

 лочэж . элоге гээжа'э

 теге е льжег эгтеча'а

 эте. шэслэтэ лоча чегж
 - 5. ዮል ሞንሐ'ቀፍШመ8. ኃሉ৪৮୬€ ዮෟ ኃምሐ'ቀፍጥፅ ተ ሉ৮৯%୬€%€ ዓይመተ ፕሐ'ልፉሮመፅ. ሉፅ೪ተ ያተ ደኃሑል. ኃሉ৪ታቄ ዮෟጋምሐ'ፉሮመፅ ተ ሉ৮৯%ፅዮ ዓይመተፕሐ'ልፉሮመፅ. ፳ ኃመፅፕል
- 10. <u>ш</u>切よや6出3 &みよ出€ 3\(\overline{a}\)3\(\overline{a}\)5\(\overline{a}\)3
- 15. አሉት የወሕ8መ886. **%** ተ9 ደፅመንር አትመ8 ደፍ. አሉትር ደንፍለኝ <u>ይል</u> ኃመንচሪ ዮሪ ንመን<u>চል</u> አሁትለል. ይት ተ9 <u>២</u>3362€ ተ8 ቀኮት. ተ9 ደይተምሉል ንፍደፍ. ዮሪሪንዮት ዴን <u>ይል</u> ዮሪ አሁትለል መንምሪ

въ галилеи. Отъвѣшта въ же Петръ рече емоу. аште v вси съблазнатъ са о те

- 20. об. азъ николи же не съ блазнъс о тебъ, рече е моу Ис. аминь глых тебъ. ъко въ синх ношть пръжде.
 - III. Лук. XVII: 34—37; XVIII: 1—10. бждете дъва. на ложи е диномь. единъ поема'е тъса а дроугът остава'ь етъ. бждете дъвъ въкоу
 - 5. пѣ мел'нхшти. единж по емл'нхтъ а дроугжнх оста вл'ѣнхтъ. дъва на селѣ. единъ поемл'нхтъ а дроугъ оставл'ѣнхтъ. у отъвѣ
- 10 штавъше глаша емоу, къде ги, онъ же рече имъ, иде же тъло тоу и орли сънемл'я тъса, гла же и притъчж къ н'имъ, како подобаа в'се
- 15. гда молитиса. v не сътж жати са. гліж сжди бѣ етеръ въ етеръ градъ. Ба не болса ни чка не срамлъ лса. въдова же бъ въ градъ томъ

- - 28<u>a</u>66 1343 vs 23<u>ea.</u> +Uv3

 <u>E+ 73 e3666. Z 416 73 214</u>

 <u>886 a6666. 6+ 7'3 vv315v4</u>

 885 vlbba6 vsa3v5v4 25.
- 10. **Zwhus as sewysbus. \$\mathre{\mthre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mathre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\mtricex\emtre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\mthre{\m**
- 15. WYSISTIG WSAJATIG XIG WG
 APPLA. BEHAS APG AAFGP PES

 WGAG. BES SELEUTIONG AS

 VALSE PH 6/388A'S. 1343 &3 X

 FG 3TISLBERG. PHAAGEUTS
- 20. **Zwe re 14 re. Ald recue flat vereleve. Z blueskape mmowe. flohese flomesbe 8846.** 444 abry velkabrus

- 20. v прихождааще къ н'емоу глежити. мьсти мене отъ сжпър'в моего. v не хотваше. на длъзв же врвмени. по
- слѣдь рече вь себѣ. аште
 v Ба не боюжса. v чкъ не сра
 мл'ѣюжса. за н'е творить
 ми троудъ въдовица си.
- 5. да мыштж ед. да не до ко ньца приходашти застои тъ мене, рече же гъ. сдъ шите чъто сжди не пра въдънъ глетъ, а Бъ не
- 10. иматъ ли сътворити.

 мьсти избъранътхъ сво

 ихъ. въпинащтихъ къ н'емоу.

 дьнь и ношть. и тръпитъ

 на н'ихъ. глих вамъ. ѣко съ
- 15. творить милость vxъ въ скоръ, обаче снъ чскъ при шьдъ, оубо обраштетъ ли върж на з'емл'и, рече же v къ етеромъ, надъжште
- 20. имъ са на са. ѣко сжтъ пра вьдьници. и оуничьжаж штемъ. прочаа притъчж сиж. чка дъва вънидосте

IV. loan. 1X: 18-30.

- 10. መን የልየል ልኑን ልቴ ንልመቴ ደዋቴ ተተኮ. ጅ ልኑን ደሑልኮቴ አንብሪዩር.

 ትተኑን ሕን ተቴዋታ ል የຮሑຮመቴ ታን
 የልየል. ሕຮ ኑቴመን ንምን ንመቴየኑቴ

IV. IOAH. 1X: 18-30.

ъко бъ слъпъ и прозъръ. до ньдеже възгласита роди т'ел'ъ. того прозъръвъща его. и въпросита ъ гл'яште

- 5. сь л'м естъ снъ ваю, его же въз глета, ѣко слъпъ роди са, како оубо нъзн'ѣ види тъ, отъвѣштасте имъ родител'ѣ его и рѣста.
- 10. то въвъ ъко съ естъ снъ наю. v ъко слъпъ родиса. како же нъін'т видитъ не въвъ. ли къто емоу отъвръ зе очи не въвъ, самого
- 15. въпросите. въздрастъ иматъ самъ. о себѣ да гле тъ. сице рѣсте родите л'ѣ его. ѣко боѣашете са Уюдът. юже бо са бѣахж
- 20. съложили Уюдег. да а ште къто усповъстъ га. отължчынъ сънъмишта бждетъ. сего ради роди
 - тел'в его рвсте, вко въздра стъ иматъ, самого въпро сите, възгласища же

- vew955v346 454. %%3 EA 2&afe. % balle 388. &4*&6
- 10. EALS PSTP'A 33 VSX.36.

 LAME 33 333 F+16F. 4679

 R6WY3L8 W3EA. 1+13 3WYL6

 L3 WY3F 348. 3W6YAMW+

 236. LALS Y438 PX3 2 P3
- 20. FG 308 W343. WGP W3233Y8
 32WG BH318Y8. WGP VA
 WGP AF3 W32A3Y8 &AF EG
 2343 K3 13 VAWG 3WGF3EAB
 32WG 3WGYAWWF 4FG X 6343 XWG

- въторицем чка. vже бѣ слѣпъ. v рѣша емоу. даждь
- 5. славж Бу. мъ вѣмъ ѣко чкъ сь грѣшьнъ естъ. отъ вѣшта же онъ v рече. аште грѣшьникъ естъ не вѣмъ. едино вѣмъ. ѣко слѣпъ
- 10. бѣхъ. нъін'ѣ же виждж. рѣша же емоу пакъї. чьто сътвори тебѣ. како отвръ зе твої очи. отъвѣшта имъ. рѣхъ вамъ юже. и не
- 15. слъншасте, чьто пакън хоштете слъншати, еда и вън оученици его хоште те бънти, они же оукори ша и и ръща, тън оучени
- 20. къ еси того, мът Мосвови есмъ оученици, мът вв мът вко Мосвови гла Бъ сего же не ввмъ отъкждоу естъ, отъвъщта чкъ v рече омъ

Следующія выписки сличены съ Григоровичевымъ четвероевангеліемъ, и отличія его отмечены въ скобкахъ, а недостающее въ немъ напечатано косымъ письмомъ:

Мате. X: 1-42.

V призъва обанадесате оученика свов. дастъ имъ власть на доусвхъ нечистъихъ. да озгонатъ а. о ицвлатъ вьсъкъ неджгъ и вьсъкж бользиь. Шбъма же на десате аплома, имена сътъ си, пръвъи. Симонъ, иже нарицаетъса Петръ. у Аньдрва братъ емоу. (Увквъ Зеведеовъ. Voaнъ бртъ его). Филипъ и Вартоломби. и Тома и Маттеи мънтарь. Убковъ Альфеовъ. у Келевеи на-отьскъе еже е предастъ). Сим обанадесьте посъла Ис (Исъ). заповъдъвъ (заповъдавъ) имъ гла. на пжть азънкомъ не идъте, и въ градъ Самарънъ не вънидъте. гдете же паче ко овыцамъ погыбышимъ домоу **Улева.** ходаште же пропов'вдатте глемите. 'вко приближиса црсие (церствие) небское. Болаштаа опълите (цълите). мрътвъім въскрвшаите, прокаженъім очиштаите. бъсъі озговите, тоуне придсте, тоуне же дадите. Не сътажите злата. ни съребра. ни мѣди при поъсъхъ вашихъ. ни мошьнъ на пжти. а ни дъвою ризоу ни сапогъ ни жадла. достоинъ бо естъ дълатель пишта (мъздъі) своел. Въ нь же колиждо градъ ли въ высь выпидете. успътауте. Къто вь н'емь достоинъ естъ. и тоу пребждете. доньдеже изидете.

Въходаште же въ домъ целоуете и. У аште оубо бждеть домъ достоинъ придеть миръ вашь нань, аште ли же не бждетъ досточнъ. миръ вашь къ вамъ възвратитъса. У иже колижьдо не приметь васъ ни послоушають (послоушаать) словесь вашихь. Усходаште из домоу. ли (іли) из града того. отътрастте прахъ отъ ногъ вашихъ. аминь глех вамъ. отърадьнве бждетъ веми (земли) Содомьсцъ. о земи Гоморсцъ (-- сцъи) въ дынь сждынъе нежеми градоу томоу. Се азъ съл'ж вы. жко ов'ца посръдъ в'лькь. бждъте же мждри акът вмиа и прчи вко и голжбие. Вънема вте же отъ чкъ, предадатъ бо вът на сънъмът, и на сънъмиштихъ вашихъ оубыхтъ въп. у предъ владъткът же у цра (цѣсара) ведени бъдете мене ради. въ съвѣдѣние имъ и **АЗЪІКОМЪ. Егда же пръдадатъ** (пръдажтъ) въг. не пцътеса. како ли чьто възглете. дастъ бо са вамъ вь тъ часъ. чьто глете. не въ бо есте глижштен. нъ дхъ оца вашего. глан въ васъ. предастъ же братъ брата (братръ братра) на съмръть. и оць чадо. и въстанжтъ чада на родитела. v оубижтъ а. и бждете ненавидими всеми, имене моего ради, претръпевъ же до конца (4сь) спенъ бждетъ. Егда же гонатъ въ въ градв семь. бъгаите въ дроугъе. аминь бо гліж вамъ. ъко не иматъ исконьчатиса градъ Илевъ. дондеже придетъ снъ чскъг. Нъстъ оученикъ надъ оучителемь. ни рабь надъ гмь своимь. довьлетъ оученикоу да бъдетъ вко же и оучитель его. и рабоу

ъко же и гднь (гь) его. (И) Аште гина домоу вельзъвола наръща. колми паче домашьна (домаштьная) его. Не оубостесь ихъ. Ничьто же бо есть покръвено. еже не окръвено (отъкръвено) бждетъ. (1) таино. еже не оувъдъно бждетъ. Еже гли азо (вамъ) въ тымв. рыцъте въ свъть. у еже вы оухо слъщите. проповъдите на кровъхъ (крицъхъ). и не оубоитесь оубиванхштиіхъ (оубиваоущихъ) тъло. а (і) дша не могжшть оубити. оубоитеса (боите же са) паче могжштааго (могоущааго) у дшж у твло погоубиті. въ ђеонѣ (ђееннѣ). не дъвѣ ли птици пѣназоу вѣнитеса *) (на ассарии вѣнимѣ есте). v (ни) едина же отъ нею не падетъ на земи безо ода вашего, вамъже и власи главъ (главъ) вси (всии) иштьтени сжтъ. не оубоитеса оубо. мнозахъ (мънозахъ) птиць лоучыше есте въ (лоучъши вът есте). Вьсекъ оубо, иже исповестъ ма пръдъ чкъ. осповъмь і (іи) азъ пръдъ оцмь моимь. уже естъ на нбхъ. А уже отъвръжетъса мене пр \pm дъ чкъг. отъвръгжса v азъ его (его и азъ) пр \pm дъ оцемь могмь. гже естъ на нбсхъ. (а) не мыните. ъко придъ положити (въврѣшти) мира на земи (на землю). не придъ положити (въвръщъ) мира. нъ мечь. придъ бо радажчіта (разлжчити) чка (члвка сна) на оца своего. v дъштерь на мрь свож. и невъстж на свекръве (свекровь) свож. в врази чкоу домашьний (домащьний) его. Уже л'юбитъ оца ли м'атерь паче мене нъстъ

^{*)} Надъ строкою приписано: на асари вънимъ естъ и ни.

мене достоинъ. иже любитъ сна (снъ) ли дъштерь паче (раче) мене. нъстъ мене достоинъ. и иже не пріїметь крста своего. ѝ въ слѣдъ мене (не) градетъ. нъстъ мене достоинъ. (+A) форътъи дшж свож погоубитъ нж. а иже погоубитъ дшж свож мене ради обращтетъ нж. иже въ приметь (приемлетъ) ма приемлетъ (не приемлетъ) и иже приемлетъ ма (+не) приемлетъ (посъзавъщаго (— ааго) ма. приемл'аи пророка въ има пророче мъздж пророчж приметъ (приемлетъ). и приемл'аи праведъника. въ има праведъниче мъздж праведънича приметъ. И иже колижьдо напоитъ. единого отъ малъихъ сихъ. чащх стоуденъ водъ токмо (тъкмо) въ има оучениче (оученика). амин' гліж вамъ не погоубить мъздъ своеа.

Мате. XI: 1—21.

V бъістъ егда съконьча (съвръщи) V(съ) заповъдам объманадесяте оученикома своима. пръидъте (пръиде) отътждъ (отътждж) оучитъ и проповъдатъ въ градъхъ ихъ. Vоанъ же слъіша (слъішавъ) въ хаимити дъла \overline{X} ва. посълавъ оученикъ своими. рече къ немоу (емоу). тъі ли еси градай (градъіи) или иного чаемъ, и отъвъштавъ \overline{U} с рече имъ, шедъще възвъстите Vоанови \overline{X} же кидъсте и схлъішасте (мже слъішаста и видита). \overline{X}) слъпні прозиранятъ, и хроми ходатъ, прокажениі очиштанятъса (фи глоусі слъі-

^{*)} Между строками въ обонкъ спискахъ.

шатъ). v мрътвиі въстантъ. v (+ ништии благовьствоунтъ), у блаженъ (е)стъ уже (+ аще) не съблазнитъса о мић (о мьнћ). темъ же исходаштемъ. начать Ис глати народомъ. о Гоаннъ, чесо видътъ vзидете (изидосте) въ поустъни́нх. тръсти ли вѣтромъ кольблемъи. нъ чьсо озидосте видьтъ. чка ди въ макъкъи ризъи (ризи) обльчена. Се оже макка (макъка) носатъ. въ домохъ (въ домехъ) ирихъ сжтъ. нж чьсо узидосте видътъ. пророка ли. еі (ни) глж вамъ. v лише пророка. сь бо естъ. о немъ же естъ псано (писано). Се азъ посълня ађлъ (анђлъ) мои пръдъ лицемь твоимь. и оуготоваетъ (оуготовитъ) пжть твои предъ тобоня. Амин' глях, не въста въ рожденъихъ женами. бол'ии (болеи) Vоана крститель (кръститель). мьн'и (мьньи) же и въ црст (цсрстьи) ибсцтемь (ибсцемь) бол'ві (болен) его есть (есть его). Шть дьниі же Vоана кр'стител' в досел в прсо небское нждитьса. $oldsymbol{v}$ нжждьници въскъпанхтъ е. Вси бо пророци $oldsymbol{v}$ законъ. до Vоана прореша. V апте хоштете примти. тъ естъ Улив хотаи прити. омваи оуши слъгшати. да слъншитъ. Комоу же оуподобл'я родось, подобенъ есть дітиштемъ. сідаштемъ на тръжиштихь. оже възглашантъ дроугомъ своимъ. в глитъ. свирахомъ вамъ. и не пласасте. плакахомъ вамъ. и не ръгдасте. приде бо Уоанъ ни пил ни вдъи. у гліжт бесъ уматъ. приде сиъ чекъі вдъі е пил. е гліятъ. Се чкъ вдьца v пивьца. мъздочмьцемъ дроугъ. v гръшьникомъ. v ·

оправдиса. прѣмжарость отъ дѣлъ чалъ своихъ. Тъгда начатъ поносити градомъ. въ н'ихъ же бъща множае силът его *). зане не покаашаса. Горе тебѣ Хоразинъ. горе тебѣ Витьсаеда. ѣко аште въ Турѣ е Сидонѣ. биша силът бълът бълвъшам въ васъ. древл'е оубо въ врѣтишти е попслѣ покаалиса бища.

Следующие отрывки сличены съ Ватиканскимъ евангеліемъ:

Iоан. I: 1-28.

Искони бѣаше (бѣ) слово. и слово бѣаше отъ (оу) Ба. v Бъ бѣаше (бѣ) (фслово). Се бѣ vскони отъ (оу) Ба. вьсѣ тѣмъ бъіша. v беж н'его ничьтоже (ничесоже) не бъість. еже бъість. v животъ бѣ свѣтъ чкомъ. v свѣтъ въ тьмѣ свьтитъса. v тьма его не обьатъ (не обат). бъістъ чкъ. посъланъ отъ Ба. vма емоу Vоанъ. сь приде въ съвѣдѣтельство. да съвѣдѣтел'ьствоуетъ о свѣтѣ. да въси върж vмжть vмь. не бъ тъ свътъ. нъ да съвъдътельство, въ свѣтъ устинънъи (истинънъ), vже просвѣштаеть всѣкого чка. граджштаего (иджштааго) въ миръ. въ мирѣ бѣ. v миръ тѣмъ бъї. v миръ (весь миръ) не позна. въ своа приде. и своа его прнаша (не пръатъ) елико же ихъ приатъ и. дастъ умъ (симъ) власть (область) чадомъ Бжиемъ бъіти. вѣроунжштимъ (—штиимъ) въ има его. иже не

^{*)} ЕГО написано кириллицей поверхъ глагольскаго: УХЪ.

отъ кръвиі (отъ кръве) ни отъ похоти плътьскъі. ни отъ похоти мжжьскъі. нъ отъ Ба родишаса. V слово плъть бъість. v въселиса въ нъі. v видъхомъ славж его. славж тко иночадаего (иночадаего) отъ оца. vсплънь благодти истинъі. Іоанъ съвтдтельствоуетъ о н'емь. v възъва гла. съ бъ его же ръхъ. градъі по мнт пръдъ мънож бъість. тко пръвъі мене бъ. v отъ исплъниенить его мъі вьси приахомъ (приасомъ). благодть. възблагодть. тко законъ Мостемъ (Мосеомъ законъ) данъ бъї. благодть истина Тс Хмъ бъість.

loaн. IV: 5-42.

Приде же (Въниде Исъ) во градъ Самарьскъ (Самаренскъ). нарицаемъ Соухарь. ескрь вьси. жже дасть Уъковъ Vосифоу сноу своемоу. бѣ же тоу кладазь (стоуденець) Уъков'ль. Ус же троуждыса отъ пжти. съдъаше тако на кладази. часъ бѣ ъко шестъ (година же бѣ ъко шестаъ). (и) приде жена отъ Самариж почрѣтъ (почръпатъ) водъ гла еи Ус. даждь ми пити. оученици бо его отыли бѣахж въ градъ. да братьна коупатъ. гла же емоу жена Самарѣнъ ни. како тъ Уюдеи съ отъ мене пити просвии (просици оу мене пити). женъ Самарѣнъ ни сжитъ не прикасажтъ бо са Уюдеи Самарѣнъ отвѣта Ус и рече еі. аште би вѣдѣла даръ Бжі. е къто естъ глае ти. даждь ми пити. тъ би просила оу него. е далъ ти би водж живж. гла емоу жена. Ги ни почръпальника

имаши. v кладазь (стоуденець) есть глжбокъ. отъкж- доу (отъкоудѣ) оуб: (нимаши водж живж. еда тъ болии) уси (еси) оца нашего Увкова, уже дасть намъ кладазь (стоуденець). в тъ вж (из) него питъ. в снове его v скоти его. Отвъшта (отвъщавъ) \overline{Ve} v рече еи. вьськъ пиан отъ водъј сеа вьждаждетъ са пакъј. а иже пистъ отв водъг, жже азъ дамъ емоу не умать въждадати (въждаждати) са въ вёкъ. Но вода жже азъ дамъ емоу. бждеть въ немъ осточьникъ водъі. вьслеплицида въ животъ вечьнъг. гла къ немоу жена. Ги. даждь ми сиж водж. да ни жеждж (да ни жаждж). ни прихождж семо почръпать. гла ен Vc. иди (ни) пригласи мжжа своего, и приди семо, отвешта жена. v рече емоу, не vмамъ (нъмамъ) мжжа. гла ен Vc. добръ рече. вко мжжа не умамь, пать бо мжжь имбла еси. И нъинб его же имаши ибстъ ти мжжь. Се въ остинж рече. Гла емоу жена. Ги. виждж **Тко пророкъ еси тъп. оци наши въ горъ сег. поклони**шаса. у въз глете. ъко въ Ермъхъ (Ерлмъ) естъ мъсто. удеже клантиса подобаеть. гла еі Ис. жено втрх ми уми. Тко градетъ часъ (година). егда ни горт сеи. ни въ Ерлы жъ поклонитеса ощю. вы кланачтеса его же не васте. маі (же) кланаємся его же вамаі (вамь). ыко спение W жидова (Июден) еста. на грата година а и нина вста. Кгда истиниї поклонніци поклонатса*) üцоу дхомъ v истиноня. V60 оць тацівхъ иштетъ кла-

^{*)} Этотъ пропускъ вписанъ кириллицею на полъ страницы.

н'ыжштихъса емоу. дхъ бо естъ Бъ. иже влан'ветъса емоу дхомъ (и) устином. достоитъ кланътиса. Гла емоу жена. въмъ вко Месиъ придеть, рекомъі (глемъі) Хъ. (и) егда тъ придетъ възвъститъ намъ всъ. гла еі Ис. азъ есмь глаи съ тобою. У тогда жде (же) і придж оученици его. v чюждаахжса. Вко съ женою глааше. v никътоже не рече. чесо і vштепія. vли чьто глеши съ н'еж (съ нимъ). остави же водоносъ своі жена и иде въ градъ. и гла чкомъ. придъте и видите чка. иже рече ми (мьнъ) вьсь. елико сътворихъ. еда тъ естъ Хъ. Узидж же из града. и градвахж къ н'емоу. междю же симъ. молбахж і оученици его. гліжште: равви (оучителю). Таждь, онъ же рече къ н'имъ. азъ брашьно умамъ всти. его же въ не въсте. глахж (глаахж) же оученици къ себъ. еда къто принесе емоу ъсти. гла имъ Исъ. мое брашьно есть. да твор'я вол'я посълавъшаего (пославъшааго) ма. и съвръшж дело (двла) его. не въз ли глете, вко еште четыре мвсаци сжть. v жатва придетъ. се гліж вамъ. вызведете очи ваши и видите н'ивъг. Тко плавъг сжтъ къ жатвъ юже. v жын'еі мыздж приемл'ете. v събираетъ плодъ животънъ (въ животъ въчьнъ). да съм въкоупъ радоуетъса. v жынаі. о семъ бо слово естъ устинъное. ъко инъ естъ съми. и инъ естъ жын'мі. азъ же посълахъ въі (въі посълахъ) жатъ. удеже въі не троудистеса. ини троудишаса. и вы въ троудъ ихъ вынидете. отъ града же того мънози (мнози) в вроваща въ н'его

(въ нь) отъ Самарѣнъ. за слово женѣ съвѣдѣтельствоужшти. ѣко рече ми вьсѣ елико сътворихъ. егда же придж къ н'емоу Самарѣне. мол'ѣахж і даби прѣбъілъ оу н'ихъ. v прѣбъість тоу дъва дьни. v мъного (мнози) паче вѣроваща за слово его. женѣ же глаахжѣко юже (оуже) не за твож бесѣдж вѣроуемъ. сами бо слъпшахомъ (слъпшахжмъ) v вѣмъ ѣко сь естъ въ vстинж снъ мира (всего мира) Хъ.

Привожу еще отрывокъ, то самое мѣсго, которое для сличенія различій югозападныхъ Славянскихъ нарѣчій, приведено Копитаромъ (въ Glagolita Clozianus) въ 24 изводахъ:

Лук. XXIV: 13—29.

Назарванинв. Уже бъй мжжь прерокъ сильнъ. двломь и словомь. предъ Бмъ и всеми. л'юдьми. и како i пр ${\bf k}$ да ${\bf m}$ а архиереi. v кънд ${\bf s}$ и на ${\bf m}$ и. на осжжденье съмрьти, в пропаса і, мъі же надбахомъ са. Вко сь естъ хотаі избавити Уль. нъ і надъ всеми сими. трети се днь иматъ дыньсь, отъ н'елиже си бъща, и женъ етеръ отъ насъ оужасиме нъ бъвъшал рано оу гроба. v не обраташа талесе его придж глижшта. v ввл'енье авлъ видввъша, оже гліжть і жива. V идж етери отъ насъ къ гробоу. v обрътм тако ъко же v женъ рѣша. самого же не видѣша. v тъі рече къ н'има. О несъмъіслънаа у мждънаа сръдьцемь, вфровати о всъхъ. ъже глаша пророци не тако ли подобааше пострадати $\overline{\mathbf{X}}\mathbf{y}$. v вынити въ славж свож. vначьнъ отъ Мосва. у отъ высвхъ пророкъ. съказааше има отъ высвять кън'игъ аже бъакж о н'емы. и приближішаса въ высь. въ н'яже удбащете. у тъ творбащеса далече ити. и нжждаашете і гліжшта, облази съ нама. ъко при вечеръ естъ.

Выше замѣчено было, что 47-ть листковъ Зографскаго евангелія написаны особымъ грубымъ почеркомъ и на грубомъ пергаменѣ. Присмотрѣвшись внимательнѣе, каждый увидитъ, что эти листки вставлены въ рукопись уже послѣ, для дополненія утраченныхъ въ ней листовъ, и написаны для дополненія

именно этой рукописи, а не взяты изъ другой подобной: на л. 41 продолжается примо то, чѣмъ оконченъ л. 40 (Ме. XVI, 18: бждетъ раздрѣше—нъ нбесехъ); а на оборотѣ л. 57-го писецъ помѣстилъ 27 строкъ вмѣсто 22 мми много 25-ти, съ тѣмъ, чтобы пригнать къ слѣдующему листу (Ме. XXIV: 20: бѣдствоваше зимѣ на въ сж—ботж): для этого въ серединѣ страницы онъ написалъ 10 строкъ на такомъ пространствѣ, которое было назначено только для 6-ти строкъ, какъ видно, по боязни, что иначе не помѣстится все что нужно, а потомъ, слишкомъ сгустивши строки, не только не дописалъ всей страницы до конца, но и послѣднюю строку прервалъ на половинѣ.

Эта мелочное данное не совствъ ничтожно для палеографа, изучающаго глаголицу: оно одно изъ немногихъ данныхъ о повременномъ ея измъненіи. Предполагать можно, что еслибы оказалась надобность сдълать вставку, когда еще рукопись была нова, то не только бы употребленъ былъ для этого пергаменъ гого же свойства, какъ во всей книгъ; и вписано было бы то, что слъдовало, съ такимъ же тщаніемъ, какъ написана вся книга, но и почеркъ и правописаніе вставки были бы сходны съ почеркомъ и правописаніемъ всей книги. А такъ какъ почеркъ и правописаніе книги и вставки, какъ увидимъ ниже, отличны столько же, какъ пергаменъ и тщательность

письма; то следуеть глядеть на книгу, безъ вставки, и на вставку, какъ на памятники глаголицы различнаго времени.

Въ главной части Зографскаго евангелія (лл. 1-40 и 58-288) глаголическій почеркъ почти такой же, какъ въ евангеліяхъ Ватиканскомъ и Григоровичевомъ, круглый, съ наклоненіями верхушекъ буквъ болье на льво, отличающій черты толстыя отъ тонкихъ очень ръзко, широкій (т. е. что въ немъ и каждая буква написана широко, и всв вообше писаны не тесно); почеркъ вставки напротивъ того угловатый, граненый, съ наклоненіями верхушекъ буквъ на право, иногда просто косой, не ръзко отличающій черты толстыя отъ тонкихъ, сжатый (т. е. что въ немъ и каждая буква сравнительно уже и длиниве, и вст онт тъснте сближены одна къ другой). Отъ различія общаго характера почерка зависить отличіе въ написаніи отдівльных буквъ, особенно нікоторыхъ, каковы: ч, а, а, ч, а, е, т, т, ф, въ которыхъ во вставкъ вмъсто кружочковъ употреблены четвероугольнички; притомъ и правая половина въ г., и объ половины от одинаковой длины со всъми другими буквами. Есть и отличія въ написаніи буквъ, особенно 4, м, 1, т, ь, э, че: въ 4 верхній полукругъ не направо, а на лъво отъ отвъсной основной черты; въ м правая половина сравнительно съ лъвою не такъ высока, какъ въ самой книгъ; ь похожь на ъ; ээ составлено изъ э и в; въ ес лѣвая половина похоже на w. Отличаются обѣ части Зографскаго евангелія и количествомъ буквъ; именно во вставкѣ нѣтъ эс, в (вмѣсто котораго постоянно в), — и вмѣстѣ съ тѣмъ нѣсколько разъ вмѣсто в употребленъ ь (р): вь = съ, 41. ньвоть = кръстъ, 41. одъвшью вш = слъишавъще 48. чь чысв = въ васъ, 48. эсть = естъ, 55. тънчельнетье = правъдънълхъ, 56. Отличія есть и въ самомъ употребленіи буквъ:

- Въ главной части книги для и i, употреблено отлично три знака: в. т. Ж: первый, в. употребляется обыкновенно послъ согласныхъ; второй, т. послъ гласныхъ; третій, т. передъ гласными (есть и исключенія, но обычай писца довольно ясенъ); во вставкъ: тупотребляется какъ и въ главной части книги; в употребляется, и такъ, какъ въ главной части книги, и вмъсто тех. употребляется ръдко и неопредъленно.
- Въ главной части книги почти безъ исключенія употребляется шт, а не ж; во вставкъ выъсто шт постоянно ж.
- Въ главной части книги правильно отличены четыре знака для носовыхъ: € = а. э€ = а. э€ = ж, э€ = ж, э€ = ж; во вставкѣ не только нѣтъ э€; но и вмѣсто э€ очень часто написано э€.

Кромъ этого есть отличія и въ обычаяхъ право-

писанія. Особенно важно употребленіе надстрочных знаковъ. Въ главной части книги они очень обычны: знакъ, похожій на точку, употребляется на гласныхъ въ началѣ слога; знакъ въ родѣ запятой, употребляется при согласныхъ, выговариваемыхъ мягко (особенно при л, н, р; есть и на к: кесарѣ. 140.); во вставкѣ эти знаки тоже попадаются, но очень рѣдко.

На нѣкоторыхъ изъ обычаевъ правописанія отпечатлѣлись особенности господствующаго произношенія. Въ числѣ такихъ признаковъ, кромѣ отмѣченныхъ выше, слѣдуетъ еще отмѣтить:

- Въ главной части книги обычны случаи смягченія губныхъ (б, в, п, м), посредствомъ л (для мл употребляется вязь 🕏): во вставкъ этихъ случаевъ нътъ.
- Въ главной части книги гораздо рѣже, чѣмъ во вставкѣ, и пропускъ глухихъ гласныхъ, и замѣненіе ихъ чистыми гласными (зам. родось. 23 б.).

Къ числу рѣдкостей въ чертахъ написанія главной части можно отнести: употребленіе в вм. э: ижь. 8. э вм. є: оужасище. 225; 'вмѣсто в: амин' 23, 238. Къ числу такихъ же, рѣдкостей во вставкѣ слѣдуетъ отнести употребленіе э вм. ъ: костеі. 56., ващеі. 48. э вм. ъ: любодоица. 51., + вм. э: тъкъма. 50. об., € = а вм. • в: реченжа. 57.

Къ этимъ замѣчаніямъ нельзя не прибавить за-

мѣчаній о такихъ чертахъ, которыя одинаково повторяются въ объихъ частяхъ Зографскаго евангелія:

- Буквы s и з употребляются безразлично, s гораздо ръже. чъмъ з, но все-таки чаще, чъмъ въ кириллицъ (въ мноѕъ. 122. ноѕъ. 260. отвръѕи. 42. б. връѕиса. 50. мноѕи. 57).
- Буква ђ употребляется постоянно при смягченіи г въ словахъ иностранныхъ: въ ђеонѣ. 21. анђель. 23. б. еванђелье. 131. Леуђийъ. 141.
- Звукъ о выражается двумя знаками: э и ф; второй употребляется только какъ большая начальная буква.
- Глухіе гласные въ сложных в слогах в пишутся постоянно посл'в р и л.
 - Знака о нътъ: мъсто о замъняетъ т.
- Для выраженія y, а иногда и вмѣсто оу употребляется в, $(\overline{6y}$ т. е. богоу. 137 б. \overline{vy} = вісоусоу. 142. владъічьствум, \overline{Xy} = Христоу. 225). Есть случай и противоположнаго употребленія оу вмѣсто y (напр. оупокрити. 56).
- Вмѣсто в пишется иногда е: прерицати. 41. преповъстъ. 57. прерокъ. 225.
- Вмѣсто и употребляется ь: абъе. 195. спснье. 136. оставленье. отъпоуштенье. 135. приставл'еньѣ. 148. осжжденье. 225. въскрѣшенье. 238.
 - Буква в употребляется вообще правильно; впро-

чемъ и въ этой рукописи какъ въ другихъ глаголическихъ, встръчается би, бисте, биша.

- Употребленіе с вм'ясто ш въ прошедшемъ (аса в'яса. 281.) очень р'ядко.
- Звукъ р въ словъ братръ употребленъ непостоянно.

Изъ особенностей въ измѣненіяхъ словъ болѣе другихъ любопытны:

- Употребленіе какъ бы независимое двухъ членовъ въ прилагательномъ: новаего. 66. граджитаего. 225. иночадаего. 226. въчьнаего. 237. оумьръшаего. 252. прозъръвъшаего. 255. стомитаего. 263. посълавъшаеего. 254. посълавъшаемоу. 237 исходаштинъ. 141. надъжитеммъса. 198. Есть впрочемъ много случаевъ простаго удвоенія а вмъсто ае, (могжитааго. 21) и простаго оу вмъсто оуе (новоумоу, 148).
- Часто употреблено прошедшее краткое: придъ (азъ). 22. приде (онъ). 48. придж (они). 145. идж. 225. изидж. 234. обрътж. 225. присвадж 29. бж (= бънша): да бж і низъринжли. 144. да бж слъншали. 145.
- Очень часто употреблено двойственное съ окончаніемъ на в въ 3-мъ лицѣ: есте 260. вѣнитеса. 21. бждете. 197. сѣдете. 48. дръжаашетеса. 224. боѣашетеса 216. бесѣдовашете 224. бѣсте 224. рѣсте. 256. глаголасте 48. въпадосте. 198. Есть впрочемъ и а: можета. кръститаса. вѣста. 48.

Зографское евангеліе замѣчательно какъ памятникъ не только глаголицы, но и кириллицы. Послѣдніе листки его (л. 299—304), на которыхъ помѣщенъ «мѣсячникъ» (святцы), писаны исключительно кириллицей, и кромѣ того по всей рукописи и на поляхъ и между строками и въ самыхъ строкахъ встрѣчаются приписки кирильскія.

Приписки въ строкахъ текста всѣ по скобленому или поверхъ глаголическихъ буквъ; таковы:

- Л. 9 об. насжитънъ, и далве: въ вавъкъ.
- Л. 19. ни жъзла.
- Л. 22. придъ бо разлячів
- Л. 24. его поверхъ глаголь. 'ихъ.

Āħ

- Л. 145. об. тако же повель моси въ свяние \hat{v} мъ.
- **Л. 225.** об. приаша.

Всъ эти приписки сдъланы грубо, дурнымъ почер-комъ.

Такимъ же почеркомъ, а иныя и другимъ красивымъ, сдъланы и на другихъ листахъ вставки между строками и на поляхъ, принадлежащія къ евангельскому тексту. Таковы:

- оу оубо — Л. 21. не бойтеса ихъ.
- Л. 21. об. гыж азъ въ тъмъ

- наасаривъннит естъ. ини — Л. 21. об. пъназоу вънитеса
- ъже вндесте и сълыша — Л. 23. слъпиі про _{сте} зиранятъ.

፠ጜ

- Л. 23. об. v оуготоваетъ
- Л. 84. воанъ крыста въ поустъй

ноуденстъні ни. v проповъдањ

- Л. 89. об. вставка на полф: кил зь съ иъми шта.
- Л. 100. на полѣ: протн въ нє:
- Л. 131. на полъ: наумль нъ ні дріжавьнич. Лук. 1. 4.
 - Л. 131. об. на полъ: переми авнана. Лук. 15.
- Л. 174. об. на полѣ прекраснымъ почеркомъ: снове ва шн о ком нзгонат бъсъ. сег ради ти бж— вамъ сжді—ж. аще ли а—зъ о прьстъ—биї. изгона—бъсъ.: дополненіе пропуска. Лук. XI. 19, 20.
- Л. 187. об. на полѣ: мнозї сж звані мало же їзбраныхъ. Лук. XIV, 24.
- Л. 233. об. на полѣ: въ кланъї-теса его же не въ-сте. мъ кланъ-емса его же въ-мъ. кло с п̂е-нїе ю жндовъ-естъ. нж гра тъ годіна а н-іннъ есть-гда нстнині-оклониї н-оклонатса-ю́цоу на дхм-пр̂вх

- Л. 233. об. въ концѣ страницы послѣ словъ: и никъто же не рече чесо с иштеши. или чьто, слѣдуютъ приписанныя строки: нънъ є стъ єгда истинън поклонъннин поклонатъ отца доухмъ. истинож.
 - потока кедр
 - Л. 279. на онъ полъ острова ъск

Кромѣ этихъ приставокъ есть еще въ строкахъ текста и другія, писанныя другимъ прекраснымъ почеркомъ и краснымъ черниломъ, указывающія начала и концы чтеній: при началахъ вставлено — Ре (или рече) Ис; при концахъ — ко^л, и т. п. Подобныя вставки, обозначающія начало чтеній, иногда съ начальными словами, есть и на поляхъ. Еще чаще написаны указанія, когда читаются эти чтенія и изъ какихъ главъ и зачалъ онѣ взяты. Всѣ эти указанія написаны киноварью, и иныя, какъ напр. на л. 297 и л. 211 поверхъ такихъ же указаній глагольскихъ.

Есть наконецъ кирилловскія приписки вовсе не принадлежащія къ тексту евангельскому. Таковы:

- Л. 33. об. за концомъ евангелія Матеея у изображеній Захаріи и Анны, очень грубо нарисованнымъ, написано:
- 1 сверху: —гн бё нашъ: въшедъ въ .м. дни съ Мариж-материя: и & назоу-хъ праведнаго семе-она.

- 2. съ праваго боку: розвитер-ахария ова-ов-ь: пе-ъъ
- 3. между изображеніями: уръннцо вытъщъ. рь марнъ. мнхалъ: — стана: марнъ: — бълко. петряшл
- Л. 224. об. ниже конца евангелія Луки:—

 *гръковы дшь: никола: алехи марна стиливиъ: марив: коста: марив: каливиъ: кали: серги: —
- Л. 233. об. внизу: прфстн бъгржхъ томе еже писа: тетравагелиста аминъ.
- Л. 288. об. по окончаніи текста евангелія Іоанна, краснымъ черниломъ по скобленному большими буквами написано:

ІІ ІЧЭ ІІКИШАЧТ ИЮІ ТЖН ТЕГР АСУ

Приведенныя приписки не позволяютъ сомитваться, что кирилловскія приписки сдъланы послів написанія глагольскаго текста.

Синаксарь, написанный тоже кириллицей и занимающій посл'яднія страницы, также писанъ позже, на иномъ пергамент иными чернилами, на иного размтра страницахъ.

в. Листки г. Михановича.

Это — два дистка въ 4° по 31 строкъ на страницъ, добытые г. Михановичемъ, бывшимъ Австрійскимъ консуломъ, и заключающие въ себъ отрывокъ изъ особаго четвероевангелія, именно изъ евангелія Матеея: гл. V: 23-48 и VI: 1-16. По краямъ и частію въ тексть есть на нихъ, какъ и на всьхъ другихъ глаголическихъ книгахъ евангелій, кирилловскія приписки. Письмо такое же, какъ въ другихъ древнихъ глагольскихъ памятникахъ. Думали, что листки эти изъ Зографскаго евангелія; но въ Зографскомъ евангеліи листки, на которыхъ написано тоже, что на Михановичевыхъ листкахъ, целы: это лл. 6-10. Для указанія разницы двухъ этихъ списковъ представляю перепись листковъ г. Михановича вполив, а въ скобкахъ отличія Зографскаго евангелія и косымъ письмомъ то, чего не достаетъ въ немъ. Опускаю отличія правописанія, кром'в случаевъ бол'ве важныхъ.

Мате. V: 23—48.

(Аште оубо принесеши даръ свои къ олтар'ю, і тв помънеши, ъко бръ — братъ твои імать нѣч)то на та, остави тоу даръ твои прѣдъ олътаремъ, і шедъ прѣжде, съмириса съ братромъ (— братомь) своимъ (— твоимь), и тогда пришедъ (——шьдъ) принеси даръ твои. Бжди оувъщаа (——штал) са съ сжпъремъ (——рьмь) своимъ (——імь)скоро, доньдеже (—доі-

деже) еси на пхти съ нимъ (----- ь). да не пръдастъ тебе (схпьрь) сждии. і схдии та предасть слузе, і въ темьницж въвръжетъ та аминь глеж тебв (= ти). (не) изидеши отътжав. доньдеже въздаси последнии (— дьнии) кодрантъ (— конъдратъ). Слъншасте. вко речено бълсть древъниимъ (= древнимъ), не прълюбъл сътвориши, азъ же гля вамъ, чко высъкъ, иже възъритъ на женж съ похотиж, юже (=оуже) любъ (= a'ю -) сътвори съ неж (= н'ек) въ сръдци (= сръдь—) своемъ (=-мь). аще же око твое десное съблаж(н)аатъ (-- нѣетъ) та. ізьми (- істъкни) е. и врьзи (= отъвръзи) отъ тебе (= се-). \forall нъе (= добрѣе) бо ти есть. да погыбнетъ (= -бл'етъ) единъ жаъ твоихъ. а не вьсе тъло твое въвръжено бждетъ въ веонж. і аште десна (= - нав) твов съблажнаатъ (— етъ) та. Усъци нх. и връзи (— отъвръзи) отъ себе. 8 нѣе (= добрѣе) бо ти есть. да погъїбнетъ (=-бл'етъ) единъ ждъ твоихъ. а не вьсе тело твое идеть въ реонж. Речено же бълстъ. гже аще п 8 ститъ женж свою. Да дастъ ей кънигът расп 8 стънъта. азъ же гліж вамъ. Тко вьсткъ пвштали женж своїх развъ словесе любодъинааго, творитъ на прълюбъи двати, і иже подъпъгж поеметь (= поемаёть), прълюбъі творітъ (= дветъ). пакъі слъішасте. вко речено бътстъ древьнинмъ, не въ лъжж клънеши са (= кль —). въздаси же гдеви (= гди) клатвъі твоа. азъ же гля вамъ. не клатиса (вамъ не клатиса) отъ-

нждъ. ни небемь (= небомъ). вко престолъ естъ 6жий (= 6жи). Ви землен (= земл'н). Тако подъножие (= подно -) естъ ногама его. ни Иелм'мъ (= Ел-) ъко храмъ (= градъ) ест великааго цъсаръ (= црѣ), ни главон своен клъниса (= кль —), ъко не можени власа единого бъла и (__ лв) чръна сътворити. бжди же слово ваше еи еи. и ни ни. лихое бо сеж (= сею) отъ непривзни естъ. слъщасте. вко речено бъисть, око за око и зжбъ за зжбъ, азъ же глж вамъ. не противитиса зълу, нъ аще (= аште) кто (= къто) та ударитъ въ десинжи ланитж. обрати ему другжж. і хотащуму (= --штюму) сжать прилти съ тобож и ризж твож възати, отъпусти ему и срачицж твож. и аще (= аште) къто поиметъ та по силъ. попьрище (=пръпъриште) едино. іди сънимь (=н'имь) дъв'в (=двв). просаштвив (=-штюмв) в тебе дан. і хоташтаго (= штааго) отъ тебе заати не отъврати. слышаете. жко речено естъ (= быс). възлюбиши искрыть (= подруга) своего. і възненавидиши. врага своего (= врагъі свол). азъ же гліж вамъ. любите врагът ваша. благословите клънжштам вът. добро творите ненавидаштиимъ (= - штимъ) васъ. и молите (са) за творащая вамъ напасти (=-сть). и изгонащам въг. да бждете снове оца вашего. иже (шижь) есть на небесехъ. ъко слъньце свое съватъ (=си-) на зълът и благът и дъждитъ на праведънъта. и на неправедънъи. аще (= аште) бо любите любащал (= л'юбаш'тал) въп. кжих мъздж вмате, не и мътаре (= мьздоимъци) ли тожде творатъ, і (= и) аще (аште) цѣлбете дрбгъ ваша токъмо. что лихо творите, не и мътаре (= мьздоимьци) ли тако (= тоже) творатъ, бждъте ббо въп съвръшени, ѣко и оцъ (= оць) вашъ (= вашь) нбскът съвръшенъ есть.

Мате. VI: 1—16.

Вънематте малостъна вашем (= ваша) не творити предъ чловекъп. да видими бждете ими. аште ли же ни. мъздът не имате отъ оца вашего, иже естъ на небесехъ. (егд)а убо твориши милостыных, не въстрыби предъ собож. Еко впокрити (= упо-) творатъ въ сънъмиштихъ и въстъгнахъ. да прославатъса отъ чкъ, аминь гліж вамъ, вьсприимять мъздя своїх, тебъ же творащю (= - штю) милостынж (= - ніж), да не чюетъ шюнца твов. чьто творитъ десница твов. да бждетъ милостънни (=н'и) тво \pm таин \pm . и оцъ (=оць) твои, видам въ тамив въздастъ тебь авъ, і егда модишиса. не бжди вко и лицември (=-рь). вко любатъ (= л'ю--) на сонъмиштихъ и въ стъгнахъ и на распжтихъ (=-тиихъ) столште молити са. да (ф)ватъ са чкомъ. аминь гліж вамъ. Тко въсприемліжть (= въспримять) мъздя свож. Ты же. егда молишиса. въниди въ катъ свож (= твож), и затвори (= --рь) двъри твом. помолисм оцу (= оцю) твоему. въ таинъ. і оцъ (= одь) твои видаи въ таинф. въздастъ тебъ авъ. молаште же са не лихо глагольте, вкоже і азъічъници (= азъічь—). мънатъ (=мь—) бо са. тко во мънозъ глани своемъ ўслъішани бжджтъ, не подобите са бо имъ. въстъ бо опъ (= оць) вашъ (= вашь). ихъ же тръббете, пръжде прошенив вашего, тако бо молите въз са (= молите са въз). Оче нашъ (= нашь). иже (е)си на небесехъ. да ститса (= ститъса) има твое. да придетъ цѣсарествие (= црствие) твое. да бждетъ волъ твоъ. ъко на нбси (= нси) и на земи (= земл'и). хліббъ нашъ наставщавю дыне (= насмштанаі). даждь намъ дънесь (= днесь). і отпости намъ длъгъ (= дльгъ) наша жко мът отпуштаемъ длъжъникомъ (= длъжь —) нашимъ. і не въведи насъ въ напасть. нъ набави и (= нъ 1) отъ непривзни. ъко твое естъ цъсарьствие (= црствие) і сила і слава въ въкън. аминь. Аще бо отпущаете (= - шта -) чкомъ съгрвијени в ихъ. отъпуститъ и вамъ одъ вашъ нбескъј. аште ли не отъпущаете члвъкомъ съгръщени ихъ. ни оць вашъ отъпустить (вамъ) съгръшении вашихъ. Егла же поститеса, не бжавте вко и эпокрити (упокрити свтоуните). просмражданить (=-ните) бо лица свов. да (бънша са авили чкомъ посташте).

И въ этомъ четвероевангеліи, также какъ и въ другихъ глагольскихъ спискахъ, есть черты древняго правописанія, не позволяющіе ръшить, что она новѣе другихъ. Что касается до самаго текста, то и онъ,

почти не представляетъ ничего важнаго, кромъ такихъ разночтеній, какія попадаются и въ другихъ спискахъ, заставляя предполагать, что и глаголическіе переписчики, подобно кирилловскимъ, не слишкомь строги были къ себъ въ отношени къ удержанію текста дословно. Важнье всего здысь переводь выраженія въ молитвь Господней τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν шааго дне даждь намь, вмъсто обычнаго и древняго · хльбъ нашь насжщыным. При этомъ нельзя не замвтить, съ одной стороны, что и въ кирилловскихъ спискахъ евангельскихъ чтеній встрівчается такой же переводъ этого выраженія, но только въ позднихъ, XIV и XV въка, а не въ древнъйшихъ, — съ другой стороны, что въ Зографскомъ евангеліи нынѣ стоитъ хльбъ нашь насхитьны, но что конецъ послъдняго слова написанъ по скобленому и кириллицей, такъ ото и въ этой рукописи первоначальное чтеніе было другое, можетъ быть также наставшаго дне.

Вообще, и списки четвероевангелія, написанные глаголицей, такъ же какъ списки евангельскихъ чтеній, предетавляютъ тѣже случаи исправленнаго перевода, такъ что и въ нихъ нельзя искать первоначальнаго перевода евангелій, а можно только пользоваться ими для возстановленія его.

Bayerische Staatsbibliothek München